

Premonstráti v Plzni

Smetanův posmrtný život

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. III. Josef František Smetana, vlastenec a rebel. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 1157–1195.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405447>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Smetanův posmrtný život

Čeští vlastenci v Plzni, v západních Čechách a ve Sviništaněch na Smetanu nezapomněli a při nejrůznějších výročích ho připomínali, oslavovali a dávali jako vzor učitele, vlastence a spisovatele, který usilovně pracoval pro svůj národ a pro svou zemi bez ohledu na problémy, které si tím způsoboval.

1. Ocenění v poslední třetině 19. století

Jako jeden z prvních na Smetanu zavzpomínal jeho žák Ignác Lederer, který 5. ledna roku 1862 v plzeňských novinách *Pilsner Bote* uveřejnil fejeton *Zur Erinnerung von und an Josef Franz Smetana* [Lr1]. Připomněl Smetanovo nelehké období slepoty, připojil svůj překlad Smetanovy básně o slepotě nazvaný *Trostrede die Blinden* (viz [Y-63]) a rozjímal o oční a duševní slepotě.¹

Smetanu by asi nepotěšilo, kdyby zalistoval roku 1863 druhým dílem tzv. Poggendorffova slovníku *Biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exakten Wissenschaften ...* [Pog], do něhož byli zařazeni významní matematici, astronomové, fyzici, chemici, mineralogové a geologové všech zemí a časů, neboť své jméno by v něm z neznámých důvodů nenašel.

Časopis *Rodinná kronika. Obrázkové listy k zábavě a poučení* přetiskl roku 1864 dvě Smetanovy básně – *Mucha* a *Co jest člověk* [Y-64] a přislíbil, že brzy vyjde tiskem výbor ze Smetanovy poezie:

Pozůstalé spisy Smetanovy mají vyjít u výboru vhodném. Dovolujeme sobě na ukázkou a co doporučení podati zde některé verše zesnulého.

I z tohoto plánovaného vydání z neznámých důvodů sešlo. Není ani jasné, kdo je měl připravovat.

Roku 1865 vydal František Doucha bibliografii českých spisovatelů a básníků *Knihopisný slovník česko-slovenský ...* [Dch3], která navazovala na slavnou Jungmannovu *Historii literatury české* [Ju2] z roku 1849. V abecedním pořádku v ní uvedl jednotlivé spisovatele a jejich nejdůležitější knižní díla a nejzávažnější časopisecké práce, které ovlivnily literaturu či společenskou diskusi. Na straně

¹ Ignác Lederer (1813–1889) pocházel z židovské obchodnické rodiny z Doubravky. Studoval na plzeňském gymnáziu, kde ho pod vlivem Sedláčka a Smetany uchvátily české dějiny a literatura. Otec s touto jeho „nepraktickou“ zábavou nesouhlasil, přiměl ho ukončit studia a nastoupit do rodinného obchodu. Lederer později obchod prodal, přestěhoval se do Prahy a věnoval se historii Plzně a českých zemí.

235 byly otištěny názvy všech Smetanových knih a uvedeno i jeho *Slowo o wychowávání mládeže české* [Y-31] z roku 1843.

Roku 1870 vyšel osmý díl Riegrova *Slovníku naučného*, v němž bylo uveřejněno delší heslo *Smetana Josef Frant.* [Ry4], které sepsal Antonín Rybička (1812–1899), historik a archivář, toho času působící jako ministerský sekretář ve Vídni. Přehledně zpracoval Smetanovy životní osudy, aktivity a výsledky jeho práce. Zdůraznil existenci obrovské Smetanovy rukopisné pozůstalosti, kterou popsal takto:

V pozůstalosti jeho nalézá se drahně plodů básnických ještě netištěných, jež skládal nejvíce v čas slepoty své a které by zasluhovaly býti uveřejněny.

([Ry4], s. 689)

Rybička upozornil na to, že nejstarší a zdařilá Smetanova podobizna byla vyhotovena v Širově pražském litografickém závodě. Připomněl, že v Plzni již od roku 1865 pracuje výbor na postavení Smetanova pomníku, který snad bude brzy dokončen. Jako příčinu Smetanovy smrti uvedl – pravděpodobně podle zprávy uveřejněné v *Lumíru* [145] – *hlavničku*, tj. tyfus. Tuto informaci pak přebírali i někteří pozdější autoři píšíci o Smetanově životě.

Na počátku sedmdesátých let 19. století se v *Českém lvu* a *Květech* objevily články připomínající Smetanův život; souvisely s budováním Smetanova pomníku v Plzni.² Roku 1874 byla na počest odhalení pomníku vytištěna delší řeč Františka Schwarze nazvaná *Josefa Františka Smetany literární a vlastenecké působení* [Schw2] připomínající Smetanův život a oslavující jeho dílo. Schwarz ji sepsal na základě studia archivních materiálů, Smetanovy pozůstalosti a dřívějších článků o jeho životě.³

Karel Tiefertunk (1829–1897), středoškolský profesor, autor učebnic a odborných textů o jazykovědě a historii, vydal roku 1874 knihu *Historie literatury české* [Tie], v níž připomněl Smetanu jako autora učebnic dějepisu a fyziky. Jeho práce zařadil do kontextu vývoje české odborné literatury, neopominul zdůraznit Smetanův podíl na tvorbě české přírodovědné terminologie.

Josef Rupert Maria Přecechtěl, kněz, buditel a spisovatel, zařadil Smetanu roku 1875 do druhého dílu své knihy *Českoslovanský Plutarch* [Pře]. Krátce zmínil běh Smetanova života, a pak uvedl komentovaný přehled jeho nejvýznamnějších prací a aktivit. Ocenil, jak bylo v té době běžné, Smetanovo svobodomyšlné a osvícenské myšlení a jeho osvětové a vzdělávací působení. Text doprovázela celostránková Smetanova podobizna (za s. 218) inspirovaná Maixnerovou rytinou; byla však stranově převrácená a méně zpracovaná.

Známý a bohatě využívaný Wurzbachův *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* ... [Wur] uváděl životopisné údaje významných lidí, kteří

² O těchto člancích již bylo pojednáno v předchozí kapitole věnované mj. budování pomníku.

³ František Schwarz v článku [Schw2] poprvé zveřejnil několik úryvků ze Smetanových deníků. Viz [Y-68].

se narodili, žili či pracovali po roce 1750 v rakouských korunních zemích. Heslo *Smetana, Joseph Franz* [Wur2], které se objevilo roku 1877 v jeho 35. svazku, poskytlo čtenářům základní údaje o Smetanově životě a jeho odborné kariéře, nabídlo přehled jeho zásadní literární tvorby a doplnilo jej i seznamem nejdůležitějších prací a časopiseckých článků, které v letech 1861 až 1874 pojednávaly o jeho životě, díle či stavbě pomníku.

*Urbánkův věstník bibliografický. Měsíčník pro rozhled v literatuře, hudbě a umění*⁴ upozornil roku 1880 čtenáře, že brzy vyjde výbor ze Smetanovy poezie, kterou vytvořil v čase své slepoty. Na základě studia Smetanovy pozůstalosti jej měl připravit a vytisknout Hynek (Ignác) Schiebl, knihkupec a majitel plzeňské tiskárny. František Augustin Urbánek⁵ v rubrice *Zprávy literární, hudební a umělecké* napsal takovouto upoutávku:

Básně dra. Jos. Fr. Smetany vítány budou všem ctitelům a bývalým posluchačům věhlasného dra. Jos. Fr. Smetany, profesora přírodopisu a silozpytu na gymnasiu druhdy v Plzni, které po 30 letech nyní nákladem Hynka Schiebla v Plzni vyjdou. Jsoutě s neobyčejnou pílí po čas slepoty jeho pořádány a opisovány z poznámek od amanuensisa jeho P. Hromadníka, bývalého kaplana blovického, pomocí zesnulého Fr. Jarosl. Vacka Kamenického, děkana blovického.

Není jasné, proč ze zamýšleného podniku sešlo. Lze jen spekulovat, zda problémem byl nedostatek financí nebo cenzura, která nedovolila Smetanovy satirické básně vydat.

K osmdesátému výročí Smetanova narození (resp. 20. výročí jeho úmrtí) publikoval roku 1881 historik Karel Václav Seydler, bratr univerzitního profesora Augusta Seydlera (1849–1891), astronoma a fyzika, poměrně dlouhý zasvěcený článek [Sey] o Smetanově životě a díle. Měl velkou výhodu, neboť čerpal z autentických informací Smetanova synovce Aloise Rückaufa i ze starších prací, které byly sepsány na základě původních archivních materiálů.

O dva roky později vyšel tzv. *Plzeňský kalendář na obyčejný rok 1883*, který v rámci čtení o významných českých osobnostech uvedl třístránkový článek *Josef Frant. Smetana, učitel a buditel národa a spisovatel český* [197], který byl doplněn reprodukcí Maixnerovy rytiny. Základním zdrojem článku bylo Rybičkovovo heslo *Smetana Josef Frant.* [Ry4] uveřejněné v Riegrově *Slovníku naučném*. Zajímavé je, že Smetanovu slepotu dával kalendář do souvislosti s jeho fatálním úrazem na Lochotíně.

Ve stejném roce byla vydána Hrušková *Kniha pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870* [Hr], která Smetanovým aktivitám věnovala značnou pozornost. Velmi podrobně totiž vylíčila události v Plzni ve čtyřicátých až sedmdesátých letech 19. století. Nabízela delší Smetanův životopis, popis jeho pohřbu a náročného budování pomníku. Přetiskla básně, které Smetanovi

⁴ Viz 1(1880), č. 3, březen, s. 66.

⁵ František Augustin Urbánek (1842–1919), český nakladatel, vydavatel a knihkupec, se zaměřoval na literaturu pro děti a mládež, výrazně se zasloužil o rozvoj pražského kulturního a společenského života. Později se jeho nakladatelství orientovalo na hudbu.

k padesátým narozeninám věnovali Hugo Jan Nepomuk Karlík a Jan Jindřich Marek, Markovu báseň na oslavu Smetanova uzdravení po fatálním úrazu na Lochotíně i žalozpěv, který sepsali Smetanovi přátelé v den jeho smrti.⁶

Redaktor Josef Rank⁷ vydal roku 1887 druhý díl svého *Příručního slovníku všeobecných vědomostí* [Ran], v němž bylo na s. 882 uveřejněno heslo *Smetana Josef František*. Smetana byl zařazen mezi české katolické spisovatele, stručně byl zmíněn jeho život a připomenuty jeho učebnice astronomie, fyziky a dějepisu. Zcela nepochopitelně se v hesle objevila informace, že Smetana oslepl následkem pádu a nezdařené operace, přičemž oslepnutí bylo datováno do roku 1844. Z dobových nekrologů a podle ústní tradice byl převzato chybné datum Smetanova narození.

Roku 1889 a 1890 byla v nově založených *Nových plzeňských novinách* v rubrice *Feuilleton* otištěna série deseti článků s názvem *Reminiscence* ([204] a [206]). Přinesly nejruznější vzpomínky na staré časy v Plzni. Jejich autor se podepsal jako –š, není jasné, kdo se za touto zkratkou skrýval. Není vyloučeno, že se jednalo o Hynka Schiebla, vydavatele těchto novin,⁸ který byl plzeňským patriotem, českým vlastencem a Smetanovým blízkým přítelem. Zachránil jeho rukopisnou pozůstalost a vydával z ní vybrané Smetanovy básně. Mohl to být i jeho syn Jaroslav. V první *Reminiscenci* jsou uvedena tato slova:

... *Míníme tím zvěčnělého profesora Jos. Frant. Smetanu. Po něm, který všestranně činným byl v národním ruchu města našeho, zachovali jsme četné památky, z nichž nejcennější jest rukopisná literární pozůstalost jeho, kterou svého času získal starý přítel zvěčnělého a tiskař tohoto listu, a kterou věnoval nám k použití. Již několikrát pomýšlelo na vydání spisů těch, avšak ohledy na tiskový zákon ani ještě dnes nepřipouští, aby český lid v pravé míře poznal ze spisů těch, co v Smetanovi ztratil, neboť, jakkoli Smetanova činnost v mnohém směru byla již oceněna, toho pravého, výtečného Smetanu, tento vzor osvěceného kněze, dosud nezná, kdo spisy jeho nečetl.* ([204], s. 1)

Následovala Smetanova naprosto nekonfliktní báseň *Památce otce mého*, kterou Smetana sepsal v době slepoty na počest svého otce. Druhá a třetí *Reminiscence* připomínala dobu *Slovanské lípy* (1848 až 1849) a tehdejší plzeňské divadelní aktivity. Bylo tedy přirozené, že zmiňovala i Smetanu, jednoho z aktivních účastníků plzeňského revolučního a kulturního dění. Pátá otiskla báseň, kterou sepsal na oslavu Smetanova uzdravení po pádu na Lochotíně Jan Jindřich Marek. Osmá obsahovala text Smetanova kázání při instalaci nějakého duchovního. Výstižně poukazovala na to, jak Smetana pohlížel na úřad „pastýře lidu“, jak vykládal podstatu lásky k vlasti apod.

⁶ Viz [Hr], s. 669–672, 676–678, 680.

Hruška přetiskl i Smetanovu báseň [Y-12] z roku 1836 oslavující Josefa Vojtěcha Sedláčka.

⁷ Josef Rank (1833–1912), český lexikograf, archivář a spisovatel, pracoval v pražském městském archivu, kde dosáhl postu ředitele spisovny. Věnoval se tvorbě slovníků, naučných i jazykových, byl členem redakce Riegrova *Slovníku naučného*, *Ottova slovníku naučného*, spolupracoval s českými vlastenci (Jungmann, Hněvkovský, Hanka, Šafařík, Erben atd.).

⁸ O Schieblovi je pojednáno v kapitole věnované plzeňskému gymnáziu a Filozofickému ústavu v prvním svazku této monografie.

Po delších přípravách vyšlo roku 1899 *Národní album* [NA] obsahující sbírku podobizen a krátkých životopisů význačných českých představitelů vědy, umění, politického, společenského a kulturního života. Mezi nimi je i Smetanova podobizna a stručný medailonek, který podává základní informace o jeho životních osudech.⁹

2. První připomenutí stého výročí Smetanova narození v roce 1901

V roce 1901 uplynulo sto let od narození Josefa Františka Smetany. Vzhledem k tomu, že v té době uběhlo jen čtyřicet let od jeho smrti, byli ještě na živu někteří jeho mladší kolegové a řada jeho studentů. Není proto překvapivé, že se články o Smetanovi objevily v tisku a že se konaly oslavy připomínající jeho život a dílo.

Poprvé bylo sté výročí Smetanova narození vzpomenuo 3. března 1901 v I. příloze *Národních listů*. Článek *Osvícený kněz – vlastenec z doby našeho probuzení* [221], který je podepsaný malým trojúhelníkem, má podtitul *Ke stoleté ročníci narozenin F. J. Smetany*. Celostránkový hustě tištěný text začíná slovy:

Od zejtřejšího pondělí za týden bude tomu sto let, co světlo tohoto světa spatřil František Josef Smetana, ozdoba českých praemonstrátů teplánských, k nimž od 22. roku svého věku náležel; od 33. roku doktor filosofie, proslulý professor lycea praemonstrátského v Plzni, jenž celý život svůj – a to i v době oslepnutí – věnoval šíření světla ve svůj národ. ([221], s. 13)

Tento článek, který byl zveřejněný v novinách s celonárodní působností, stručně nastínil Smetanův život, připomněl jeho zásadní práce z historie, astronomie, fyziky, osvěty a výchovy a pokusil se je krátce zhodnotit. Autor kladl důraz zejména na Smetanovy osvětové, výchovné a popularizační práce.

S výjimkou prvního výše citovaného odstavce se celý text objevil roku 1902 v knize *Osvětou a výchovou k životu*,¹⁰ kterou sepsal Josef Klika, český učitel, kmeniolog a překladatel, autor řady vzdělávacích textů z několika oborů (fyzika, astronomie, přírodověda, historie, pedagogika, výtvarná umění, tělovýchova, zdravotní věda atd.) a učebnic fyziky pro měšťanské školy, redaktor *Školské hlídky Národních listů* a spolueditor šestidílného *Stručného slovníku paedagogického* (1891 až 1909). Smetanu zařadil mezi takové osobnosti, jako byli Jan Hus, Jan Ámos Komenský, Jan Jindřich Pestalozzi, Ján Kollár, Pavel Josef Šafařík, Victor Hugo, Karel Slavoj Amerling, Herbert Spencer, Vojtěch Náprstek, Gustav Adolf Lindner, Miroslav Tyrš, Friedrich Wilhelm Nietzsche a Eduard Albert. Vysoce ocenil Smetanův přínos k rozvoji českého školství a vzdělanosti, připomněl i jeho roli při vytváření české fyzikální a astronomické terminologie.

⁹ Viz [NA], s. 179 a 235. Datum Smetanova narození i rok jeho oslepnutí byly uvedeny chybně, informace byly patrně převzaty z Rankova slovníku [Ran].

¹⁰ Viz [Kka], s. 119–133.

3. Smetanovské oslavy v Plzni

Plzeňský český tisk na Smetanu nezapomněl. Dne 9. března 1901 byl na titulní straně *Plzeňských listů* otištěn delší nepodepsaný článek nazvaný *J. F. Smetana. Ku stému výročí jeho narozenin* [222], který čtenářům přiblížil jeho životní osudy, zejména jeho všestranné aktivity. S využitím citátů ze Smetanových textů ukázal jeho názory na osvětlu, vzdělávání, výuku v českém jazyce, budování knihoven apod. Připomněl rovněž léta Smetanovy slepoty a policejní pronásledování, kterým nesmírně trpěl:

Pro svou neobyčejnou vzdělanost, svou ráznou a skutečně šlechtinou povahu, pro své opravdové vlastenectví a svou otcovskou pečlivost, jakou věnoval svěženě sobě mládeži, těšil se tu všeobecné lásce a oblibě. Jen slavná vláda viděla v něm nebezpečného člověka a dala jej – humanistu! – pod policejní dohlídku, což prováděla takým okatým způsobem, aby z toho „příklad“ vzaly sobě všechny na vládě závislé osobnosti a Smetany se stranily. ([222], s. 1)

Na druhé straně *Plzeňských listů* byly otištěny *Básně na oslavu J. F. Smetany* [223], které k jeho padesátým narozeninám v roce 1851 napsali Hugo Jan Nepomuk Karlík a Jan Jindřich Marek. Připojena byla i dojemná báseň *Hlasy vlastenců . . .*, kterou Smetanovi přátelé a žáci uvítali jeho uzdravení po vážném úrazu na Lochotíně v roce 1844.

Na třetí straně novin byla mezi denními zprávami otištěna kratičká informace o tom, že *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni* bude 11. března 1901 konat přednášku *O literární činnosti Smetanově*, kterou prosloví profesor J. Patočka z Rokycan, jenž se dlouhodobě zabýval Smetanovým dílem. Přislíbeno bylo, že publikum uslyší řadu básní ze Smetanovy dosud nepublikované pozůstalosti (viz [224]). Pozornému čtenáři nemohla uniknout oznámení o dalších akcích smetanovských oslav.

Také oblíbený *Plzeňský obzor* uveřejnil 9. března 1901 dlouhý nepodepsaný vzpomínkový článek *P. Josef František Smetana, buditel a učitel národa* [225], který Plzeňanům připomněl nejen sté výročí Smetanova narození a jeho životní osudy, ale především jeho všestranné odborné a osvětové aktivity. Autor článku stručně naznačil obsah nejdůležitějších Smetanových prací spojených s bojem za práva českého národa na výuku českého jazyka, rozvoj kultury a vzdělanosti ([Y-5], [Y-31] a [Y-50]) i jeho učebnice dějepisu, astronomie, fyziky a překlad Močnickovy aritmetiky ([Y-37], [Y-38], [Y-39], [Y-14], [Y-29], [Y-55] a [Y-56]). Zmínil i Smetanovy snahy směřující k budování českých knihoven na gymnáziu, v Lochotíně, při plzeňské *Slovanské lípě* a jeho neúnavnou a nehonoranou práci pro nedělní průmyslovou školu. O Smetanově práci a charakteru lze v článku najít tato slova:

... S bezpříkladnou láskou oddal se buditelské práci v Plzni, kde češtví bylo sice v lidu, ale na venku byla tvářnost německá v městě, takže čeština podobala se Popelce. A pracoval vytrvale promyšleně a tiše; tak toho vyžadovaly poměry, kdy slouti národovcem a vlastencem bylo vzácným zjevem, v očích

policie i nebezpečným. Nezištně působil, obětoval sebe sama v pravém slova smyslu, i když měl mít oddechu, nelenil a bezplatně vyučoval češtině. ...

Jda za pravdou, osvětou a povznesením i hmotného blahobytu lidu, dával přesvědčení svému i za dosti nepříznivých okolností výrazu, což tím více vážilo, že byl členem premonstrátského řádu, z něhož vzešel nám dosti mocný odpůrce poněmčování na západě českém, ač byl českým vladykou Hroznatou založen. Nejednu trpkou chvíli musil Smetana od svých bratrů zažítí a v dobách absolutismu octl se pod dozorem jako člověk státu nebezpečný stejně jako několik přátel jeho ...

Smetana byl knězem v pravdě křesťansky svobodomyšlným a osvíceným. V tom spočívá velikost Smetanova, že co hlásal, sám plnil, že byl svému okolí zářícím vzorem opravdovosti a charakternosti. Krásně slučoval vědu s vírou, osvětu s křesťanstvím, rozum s vůlí – v tom viděl hlavní všeho osvěcování mravního a náboženského účel. ([225], s. 1–2)

Autor článku zdůraznil, že Smetanova literární pozůstalost nebyla doceněna a ani tiskem vydána, naznačil i důvody, které k tomu vedly.

... Rukopisnou pozůstalost po otci svém, příteli Smetanově, chová pan Jaroslav Schiebl v Plzni, který z ní podal již zajímavé ukázky. Z mnohých vane duch husitský a literární, tepal v nich též šosáctví kvetoucí v době Bachova absolutismu. Smetana byl nesmířlivý odpůrce podobného zpátečnictví. Dodnes jsou jeho drobné práce jakoby ušity byly na naše poměry.

Kdyžtě česká veřejnost byla u rozechvění při vzpomínkách na výročí zrušení jazykových nařízení a bouří zvláště moravských v záležitosti „zde“ a „hier“, přinesl „Plzeňský Obzor“ pod čarou obrázků Smetanův, bajku „Orel a holubice“, ale propadl konfiskaci; c. k. krajský co tiskový soud v Plzni v důvodech ze dne 17. ledna 1900 odvolal se k „tendenci vysvitací z úvodu a ze zakončení feuilletonu“ a shledal v ní skutkovou povahu zločinu uražení Veličenstva dle § 63. tr. z. A tak potvrdil konfiskaci. ([225], s. 2)

Ocitujme Smetanovu bajku *Orel a holubice* [Y-53] ve znění, které bylo otištěno 17. února 1849 v *Poslu ode Mže*:

Orel gsa churaw hrdě k oblakům se wynásseti a nad ptactwem wládu prowozowati nemohl. I pohrdalo ptactwo nemocným králem a nedbagjc děle, od řjsse gehu se odtrhnauti a každý sám pro sebe býti chtěl. Gediná holubice zůstala mu wěrná, ossetřugjc geg w nemoci a proti odpadlému ptactwu perutěmi swými geg ochraňugjc. Když pak pomoci gegj král zase okřál a předesslé sjly nabyl, lalo gj ptactwo, že panownjka zachowala, on pak, aby si zase náklonnost ptactwa zýskal, wěrnau holubici drápy swými roztrhal. ([Y-53], s. 1)

Smetana roku 1849 pravděpodobně reagoval na aktuální problémy doby (přislíbená a nedodržená konstituce, jazyková rovnoprávnost, resp. nedocení austroslavismu propagovaného českou politickou reprezentací).

Není jasné, co autor článku konfiskací přesně myslel, resp. jak pečlivě byla provedena. V *Plzeňském obzoru* uveřejnil 11. ledna 1900 Jaroslav Schiebl článek

Ze staré Plzně. Sděluje starý Plzeňák I ([Sc68]), do něhož zařadil Smetanovy bajky *Svička a švábi* a *Orel a holubice* ([Y-96]), které byly původně otištěny roku 1849 (viz [Y-53]). Uvedl je slovy:

Řadu těchto vzpomínek chci zahájiti sdělením dvou bájek napsaných prof. Smetanou. Mají obě časově-politickou pointu a dobře charakterisují, jaké smýšlení a cítění prochvívalo hruď našeho nezapomenutelného Smetany, kterého sice Plzeň patrným způsobem oslavila, který však pro své všestranné a pronikavé působení ve prospěch udržení českého živlu v Plzni není ještě úplně doceněn.

([Sc68], s. 1)

V závěru svého textu napsal:

... Předpokládaje, že obě tyto drobotiny nejsou dnešní generaci známy, postavil jsem je v začátek mých vzpomínek. Jsou vzdor svému úctyhodnému stáří dnes velmi časovými. ([Sc68], s. 1)

Číslo s uveřejněnými Smetanovými bajkami se dochovalo,¹¹ dnes je online dostupné.¹² Schiebl další díl vzpomínek nevydal, pouze 5. července uveřejnil Smetanovu báseň *Loučení* věnovanou poslední noci mistra Jana Husa v Kostnici.¹³

Dne 11. března 1901 otiskly *Plzeňské listy* dlouhý článek *Oslava památky J. F. Smetany v Plzni* [226], v němž byl pečlivě a podrobně rekapitulován průběh třídních oslav.

Oslavy zahájilo divadelní představení v městském divadle. Po předešle Jindřicha Hartla¹⁴ následoval projev Pavla Nebeského, oblíbeného redaktora *Plzeňských listů*. Po zvednutí opony se objevil monumentální živý obraz, který znázorňoval *Smetanovu apoteózu* (alegorie vědy, poezie a lásky k vlasti) a český venkovský lid, který žehná jeho památce. Vrcholem večera bylo uvedení hry *Josef Kajetán Tyl*,¹⁵ která byla vybrána záměrně, neboť obsahovala nesmírně působivou scénu, v níž slepý Smetana přichází k umírajícímu Tylovi, aby mu jako kněz požehnal a rozloučil se s ním. Zazněla i Smetanova parafráze Tylovy písně *Kde domov můj*, která se zpívala při Tylově pohřbu. Není překvapivé, že diváci byli nadšeni.

Literární kroužek sídlící na plzeňském Pražském předměstí uspořádal speciální *Smetanův večer*, na němž nejprve František Malý, plzeňský knihovník,

¹¹ Konfiskace asi neproběhla úspěšně, jak se ostatně dalo předpokládat. Vydavatel musel odevzdat pouze neprodaná čísla, aby mohla být zničena. Navíc byl patrně upozorněn, aby obdobné texty již nevydával, pokud nechce mít problémy. Smetanovy názory, jeho kritické a satirické šlehy vadily úřadům i čtyřicet let po jeho smrti.

¹² Viz např. databáze Kramerius <http://kramerius.svkpk.cz> [20.5.2023].

¹³ Viz [Sc69] a [Y-98].

¹⁴ Jindřich Hartl (1856–1900), český varhaník, hudební skladatel a dirigent, se proslavil v Uhrách a Srbsku, kde přijal jméno Dobromil Tvrdovič. Sepsal několik oper, operet, orchestrálních i komorních skladeb, skladeb pro klavír, housle a varhany, mnoho písní i tanců.

¹⁵ Hru sepsal roku 1882 František Ferdinand Šamberk (vlastním jménem František Xaver Schamberger), český herec, režisér, dramatik a autor divadelních her. Šamberk považoval Tyla, s nímž krátkou dobu v kočovné společnosti hrál, za svého učitele a svůj vzor.

proslovil přednášku *O práci Smetanově, o jeho životě a činorodé lásce k vlasti*. Po ní následoval rozsáhlý koncertní program, který připravil pěvecký sbor kroužku pod vedením pana Vintra. Sbor doprovodilo několik houslových a klavírních skladeb a deklamace čtyř Smetanových básní. Na závěr pronesl přípitek František Alois Hora,¹⁶ který vzpomínal na starou Plzeň a na setkání se Smetanou.

V neděli dne 10. března 1901 se u Smetanova pomníku a následně i u jeho hrobu sešli ctitelé jeho památky, zástupci města, nejrůznějších spolků, společností a korporací, učitelé, studenti i měšťané. Kromě několika projevů zazněly též sborové zpěvy, které připravili členové *Hlaholu* a plzeňského divadla. Hlavní vzpomínku proslovil Josef Schmied, bývalý Smetanův žák. Památník i hrob byly zásluhou města vkusně okrášleny. Účastníci položili k hrobu řadu věnců a květin. Mezi přítomnými byli i Smetanovi příbuzní žijící v Plzni (např. Hermina Glasrová-Rückauffová).¹⁷

Plzeňský arciděkan František Herold (1837–1903) sloužil 11. března 1901 v chrámu sv. Bartoloměje smuteční rekvíem. Účastnili se jej nejen Smetanovi obdivovatelé, ale i členové plzeňské městské rady, důstojníci, duchovenstvo, představitelé předních plzeňských spolků, učitelé a studenti. Přítomen byl profesor Alfons Eduard Jelínek, Smetanův bývalý žák, nyní rektor kolegia plzeňského německého gymnázia, několik členů profesorského sboru a kanovníci kláštera z Teplé. Obrovský chrám byl plný, mnoho lidí prý stálo i venku. Chrámový sbor přednesl dojemné Mittererovo rekvíem.¹⁸ Účastníci po ukončené mši položili věnce ke Smetanovu pomníku před německým gymnáziem.

Ve večerních hodinách 11. března 1901 ukončil třídní smetanovské oslavy večer *Spolku přátel vědy a literatury české*. Novinový článek [226] upozorňoval na to, že spolek chystá vydání Smetanovy poezie, které doplní rozsáhlejší životopisná stať středoškolského profesora Jaroslava E. Šťastného¹⁹ a text středoškolského profesora Jana Vykruty, která podrobněji zhodnotí Smetanovo vědecké dílo.²⁰

Plzeňský *Spolek přátel vědy a literatury české* plánoval oslavit sté výročí Smetanova narození souborným vydáním jeho prací. Velkolepá publikace měla

¹⁶ František Alois Hora (1838–1916) byl učitelem matematiky, krasopisu a rýsování ve Vídni a později v Plzni. Vydal několik učebnic kreslení, sbírku matematických vzorců, česko-polský slovník a mluvnici polštiny. Psal humornou prózu, parodie, operety i komedie a výchovné verše. Z polštiny a němčiny překládal prózu, dramata a pohádky. Byl velkým propagátorem česko-polské vzájemnosti.

¹⁷ Více viz [226].

¹⁸ Ignac Martin Mitterer (1850–1924), rakouský skladatel a chrámový hudebník, působil v Řeznu a Brixenu.

¹⁹ Jaroslav E. Šťastný (1868–1952) byl středoškolským profesorem v Karlíně (1893 až 1896), v Plzni (1896 až 1902) a na Žižkově (1902 až 1912), v letech 1912 až 1928 ředitelem reálky na Kladně. Věnoval se životu a dílu Josefa Františka Smetany, korespondenci Karla Hynka Máchy, Vojtěcha Nejedlého a Františka Ladislava Čelakovského (viz [Š14]), historii čtenářských společností v Radnicích a Spáleném Poříčí (viz [Š3] a [Š4]), problematice farních a klášterních knihoven atd.

²⁰ Více viz [226].

obsahovat čtyři části – 1. *básně a zápisky Smetanovy*, 2. *životopis jeho*, 3. *rozbor jeho literární činnosti dějepisné*, 4. *studii o přírodovědeckých pracích Smetanových*. První dvě části sepsal Jaroslav Šťastný, autorem třetí části měl být František Hirsch (1858–1920), středoškolský profesor zeměpisu a dějepisu, a autorem čtvrté části Jan Vykruta, profesor průmyslové školy. Plánovaná publikace však prý nenašla jako celek vhodného nakladatele. Roku 1903 uvedl Šťastný podrobnou informaci, proč projekt ztroskotal:

Byl jsem s několika stran tázán, proč nebyla vydána dávno slibovaná publikace prací Smetanových spolu se studii o jeho spisech. Příčiny toho jsou tyto: 1. Nebyla přes bezpočetné urgencye dodána v čas práce prof. Patočky. 2. Když konečně došla, nebyl nakladatel, s nímž bylo vydání smlouveno, více ochoten dílo vydati. 3. Jiný nakladatel v Praze se nenašel a 4. Spolek přátel lit. v Plzni chce tedy vydati publikaci Smetana sám v Plzni, což ovšem bude trvat ještě nějaký čas. ([Š7], s. 256)

Dne 13. března 1901 přinesly plzeňské *Nezávislé listy* krátkou zprávičku *Památká 100letých narozenin P. Jos. Fr. Smetany* [227], v níž se pochvalně vyjádřily o průběhu smetanovských oslav. Vyzdvihly pěknou přednášku v *Literárním spolku* a především hojně navštívené, skvěle připravené a provedené divadelní představení.

Plzeňské oslavy zmínila i nepodepsaná krátká zpráva *František Josef Smetana* [228] otištěná 22. března 1901 v oblíbeném časopise *Zlatá Praha*. Stručně uvedla Smetanovy životní osudy a přehled jeho knižních publikací.

Jaroslav Schiebl, plzeňský novinář, Smetanův pamětník a obdivovatel, připomněl Smetanu a jeho dílo 11. července 1901 v *Plzeňském obzoru*. Jeho článek *Prof. Fr. Jos. Smetana jako populární historik* [Sc9] nejprve zmínil, že tyto noviny již několikrát publikovaly Smetanovy básně pro pobavení čtenářů a přiblížení starých plzeňských časů. Schiebl zde zvolil dva úryvky ze Smetanových *Zlomků událostí věků středního* [Y-26], tj. z populárního dílka, které bylo otištěno roku 1841 v časopisu *Wlastimil*. Vybral půvabnou část o dopadu stěhování národů na vývoj Evropy a úryvek o několika významných germánských kmenech, které na troskách *Římské říše* začaly budovat svůj svět.

Plzeňské oslavy Smetanova výročí vzbudily zájem několika autorů o jeho život a dílo. Otevřel se tak prostor pro další studie a příležitostné články.

4. Oslavy v rodných Svinišfanech

Sté výročí Smetanova narození si roku 1901 připomněli i v jeho rodných Svinišfanech. O průběhu oslav se v dobovém tisku nepodařilo dohledat žádné zprávy. Zachovala se však *Pamětní kniha Dr. Fr. Smetany*, na jejímž titulním listě je uvedeno:

K oslavě stoletých narozenin D^{ra} Frant. Josefa Smetany, kněze řádu premonstrátského a profesora gymn. v Plzni, spisovatele českého a předního bu-

*ditele národa našeho věnuje pamětní spis tento z lásky k národu a rodné obci Jos. Kafka.*²¹

Titulní list je pečlivě proveden ozdobným modro-červeně-černým inkoustem, vlastní text je napsán červeným inkoustem. Jednotlivé stránky textu jsou orámovány modro-černým, černým nebo modrým ornamentem. Kniha obsahuje stručný Smetanův životopis, jeho portrét a ukázkou jeho rukopisu. Text sepsal Josef Kafka, řídicí učitel v Zděšíně u Nových Benátek v Čechách. Využil k tomu jak materiály z archivu a knihovny *Národního muzea* v Praze, tak z knihovny kláštera v Teplé. Řídil se rovněž vypravováním Jaroslava Václava Vacka, tepelského premonstrátského knihovníka, a připojil několik svých vzpomínek. Obci Svinišťany svůj text věnoval 18. února 1901 na den čtyřicátého výročí Smetanovy smrti.

Velmi zdařilou Smetanovu podobiznu nakreslil Karel Vachek, řídicí učitel v Kropáčově Vrutici, podle známé Maixnerovy rytiny. Jemné tahy tužkou pěkně Smetanu vystihují.

Na 22. straně *Pamětní knihy* je vlepen Smetanův rukopis *Wlny*, který Kafkovi věnoval páter Nepomuk Holý. Jedná se o krátký text slovníkového charakteru, který vysvětluje podstatu vlnění. Není jasné, kdy vznikl a jak se k páteru Holému dostal. Strana 23 je nadepsána *Dodatky a opravy*; místo oprav je zde připojen opis Smetanova dopisu Jungmannovi z roku 1834, který dokládá, jak si Smetana Jungmanna vážil a jak ctil jeho zásluhy o rozvoj českého jazyka a literatury.

Následující stránky zůstaly v roce 1901 volné. Později byly popsány stručnými zprávami o dalších smetanovských akcích, o nichž se zmíníme později.

Ke svinišťanským oslavám sepsal Jaroslav Šťastný malou knížečku nazvanou *Josef František Smetana. Stručné vylíčení jeho života, činnosti a zásluh* [Š2]. Podal v ní krátký, čtivě psaný běh Smetanova života, zdůraznil jeho četné obrozenecké aktivity a vřelý vztah k rodnému kraji. K textu byla přidána Smetanova podobizna (fotografie Širovy litografie) a fotografie jeho plzeňského pomníku.²²

5. Ocenění v první třetině 20. století

Václav Flajšhans (Wenzel Fleischhans, 1866–1950), český filolog, literární historik a vydavatel staré české literatury, předložil roku 1901 čtenářům téměř osmisetstránkovou historii české literatury nazvanou *Písemnictví české slovem i obrazem. Od nejdávnějších dob až po naše časy* [F1]. Smetanovi v ní věnoval jen malou pozornost, neboť hodnotil zejména krásnou literaturu a básnictví. Zmínil jeho jméno jen v souvislosti s úmrtím Josefa Kajetána Tyla a zdůraznil, že se spolu s kolegou Karlíkem postaral o jeho pohřeb. Přidal informaci

²¹ Viz J. Kafka: *Pamětní kniha Dr. Fr. Smetany*, rukopis, 1901, s. 15. Uložena je u Dr. Blanky Dvořáčkové, kronikářky Svinišťan.

²² Jeden exemplář této Šťastného práce je uložen ve fondu [JFS].

o Smetanových učebnicích astronomie (1837), fyziky (1842) a dějepisu (1834, 1846). Ocenil, že jsou napsány *krásným a plynným slohem*.²³

André León Goovaerts vydal roku 1903 druhý díl slavné a ceněné francouzské encyklopedie *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre Prémontré. Dictionnaire bio-bibliographique* [Goo], v níž shromáždil údaje o předních spisovatelích, umělcích a vědcích, kteří byli členy premonstrátského řádu a působili v klášteřích celého světa. Informace o Smetanovi čerpal z dat, které poskytl knihovník tepelského kláštera, z českých slovníků [RSN] a [OSN], Hruškovy *Knihy pamětní* ... [Hr] a Rybičkovy stati v knize *Přední křisitelé národa českého* [Ry7]. Základní životopisná data doplnil rozsáhlým seznamem Smetanových prací. Roku 1908, resp. 1909 vyšel třetí, resp. čtvrtý díl Goovaertsovy encyklopedie; v obou se Smetana objevil, neboť Goovaerts uvedl Smetanovy další, posmrtně vydané práce, na něž byl upozorněn tepelským knihovníkem.²⁴

V časopisu *Hlídky*, který byl zaměřen i na další vzdělávání učitelů, publikoval Mořic Pavlík, učitel a správce školy ve Veverské Bítýšce, roku 1904 na pokračování delší studii nazvanou *Z dob pojosefinských* [Pv]. Zasvětil ji významným českým buditelům, probral jejich aktivity a názory z hlediska osvěty i náboženství. Smetanovi věnoval delší pasáž na stranách 170 až 176, kde citoval a komentoval rozsáhlé odstavce z jeho článku *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* [Y-5] z roku 1835. Ocenil Smetanovy myšlenky, kterými obhajoval osvětu, těmito slovy:

Doufám, že mi bude odpuštěno, uvádím-li článek Smetanův tak ze široka. Jest v něm, abych tak řekl, program všech osvícenských kněží, ač na rok 1835 ne úplně vystižený. Ani Smetana není spokojen se „zvědavostí nepořádnou“, za času jeho „až příliš obyčejnou“, i on odvrací se od povrchní osvěty, která v době pojosefinské (za Františka a Ferdinanda) vnikala právě ve vrstvy intelligence maloměstské i venkovské, i on žádá „důkladnou“ vzdělanost, ale akcentuje moment tento nedosti silno na rok 1835 – a v tom právě zmíněná neúplnost.

Ostatně nevím, nepsal-li Smetana článek svůj v „ohni“. Na začátku článku praví jen všeobecně, že otázka, je-li osvěta lidu nebezpečná Církvi a státu, jest plodem času nejnovějšího. Před dvaceti lety prý každý věděl, že osvěta jest nevyhnutelně třeba. Ale časy prý se mění. Nyní prý se poukazuje na francouzskou revoluci, na úsilí vyvrátiti trůny a rozkotati skálu Petrovu. To prý přičítá se osvětě. Mnozí prý litují starých časů, kdy lid nemaje vědomosti o věcech bezprostředně jeho se netýkajících, nezkoumal sám, nýbrž toliko poslouchal a vykonával, co mu bylo nařízeno. Obrací se tedy Smetana všeobecně proti reakci povstalé ze strachu. Jak z britkého tonu článku jeho lze se domnívati, pohnul ho snad nějaký bázlivý, hodně protiosvícenský projev, aby osvěta se zastal, což stalo se na rok 1835 trochu anachronicky jednostranně. Jeho souvěkovci (Vinařický nar. 1803), ba i starší kněží osvícenci (Kynský narozen 1777, Vacek Kopidl. 1779, Černý 1785, Zahradník 1790, Sláma

²³ Viz [F], s. 565.

²⁴ Jednalo se o vydání Smetanových básní [Y-107] z roku 1905 a jeho inovovaného *Všeobecného dějepisu* [Y-109] a [Y-110] z roku 1910.

1792) zdůrazňovali v těch letech již mnohem více vedle „důkladné osvícenosti“ i víru. ... Přes to však je článek jeho zajímavým dokumentem, znázorňujícím (ovšem slabo ještě) myšlenku mladší generace osvícenské, zrozené v letech 1780 a pozdějších: osvětu, ale důkladnou, pravou osvětu, vzdělání lidu, ale všestranné si přeji. ([Pv], s. 175–176)

Na počátku 20. století věnoval největší pozornost životu a dílu Josefa Františka Smetany literární historik Jaroslav Štastný. Stal se největším tehdejším znalcem Smetanova života a díla. Výrazně přispěl ke studiu Smetanovy pozůstalosti, zasloužil se o vydání a popularizaci velké části jeho básnického díla. V letech 1900 až 1905 sepsal práce [Š1], [Š2], [Š5] až [Š13], které publikoval buď samostatně ([Š1] a [Š2]), nebo ve *Věstníku českých profesorů* ([Š7], [Š9] a [Š10]), *Květech* ([Š8]), *Listech filologických* ([Š5]) a *Hlídce* ([Š6]). Pod značkou *JEŠý* sepsal heslo *Smetana Josef František* [Š13] pro 23. díl *Ottova slovníku naučného*, který vyšel rovněž roku 1905.

Zásluhou plzeňského *Spolku přátel vědy a literatury české* byl roku 1905 publikován výbor ze Smetanovy poezie a deníků nazvaný *Básně Josefa Františka Smetany* [Y-107], který připravil Jaroslav Štastný a kterým završil svá smetanovská bádání. Kromě Smetanových básní zde byla otištěna Štastného podrobná stať o Smetanově životě a díle [Š11] a přehled jeho literární činnosti [Š12].

Emil Felix hodnotil roku 1933 vydání souboru Smetanových básní [Y-107] takto:

... Teprve tímto výběrem byl Smetana básník objeven. Po prvních pokusech oslavných básní ódických v duchu a formě Horáce a Klopstocka²⁵ a jejich českých následovníků, Jungmanna a Sedláčka, obrací se J. F. Smetana záhy k satiricky štiplavým a nemilosrdně kousavým deklamovánkám, bajkám a básnickým listům a přiklání se k vzorům lidového básnictví a Čelakovského a konečně, nebo vlastně především, Karla Havlíčka, vytváří si své nádobky, do nichž vylévá nejen slzy svého osobního i časového hoře, ale i žluč a hněv spravedlivého srdce. Právě proto, že v nejdůvěrnějších chvílích uchyloval se opuštěný, osamělý a zrazený Smetana k mlčenlivým listům a tabulkám a že nepomýšleje na publikaci tohoto svého nejskrytějšího privatissima, nebyl v svých názorech a projevech vázán nijakými ohledy, to propůjčuje jeho satirickým písničkám, epigramům a říkadlům vzácné originality, i když místy ozve se Havlíček zřetelným ohlasem formálním nebo obsahovým. ([Fe5], s. 51)

²⁵ Quintus Horatius Flaccus (65–8 př. Kr), římský básník tzv. zlatého věku římské poezie, byl ve středověku dobře známý autor, z jehož prací se čerpalo ponaučení, od renesance byl oslavován a napodobován, v 18. století se těšil velké oblibě. Jeho tvorba měla vliv na nejstarší českou poezii národního obrození, stala se součástí „klasických školních čítanek“. Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803), německý básník a jazykovědec, se stal proslulým díky eposu *Der Messias* (1773), na kterém pracoval již od gymnaziálních studií. Sepsal několik anticky stylizovaných ód na své lásky, přátele a mecenáše a několik vlasteneckých dramát, která však nebyla tak zdařilá. Jeho poezie byla v německé společnosti velmi oblíbená a ceněná. Jeho básně vynikaly vznešeným, komplikovaným slohem, množstvím narážek, náznaků a obtížnou vznešenou lyrikou.

Jan Vykruta vydal krátký článek *Josef František Smetana a jeho literární činnost přírodovědecká. Úryvky ze studie určené pro publikaci děl Smetanových* [Vykr], který byl vytištěn v *Kalendáři Spolku na podporu chudé mládeže v Plzni 1904–1905*. Měl být malou upoutávkou na jeho budoucí větší studii.

Vykruta svůj článek psal ještě před vydáním výboru ze Smetanových básní [Y-107], doufal, že Smetanovy básně a úryvky z jeho deníků osloví dostatek čtenářů a že plzeňský *Spolek přátel vědy a literatury české* přistoupí k vydání druhého svazku, který měl zahrnovat stať o Smetanově životě a analýzu jeho historických a přírodovědných prací. Situace se však vyvinula jinak. Výbor Smetanových básní [Y-107] již obsahoval Smetanův životopis, František Hirsch a profesor Patočka patrně nedodali své texty, které měly hodnotit Smetanovy odborné práce, a Vykrutova studia byla příliš krátká na to, aby *Spolek přátel vědy a literatury české* přistoupil k jejímu knižnímu vydání. Druhý svazek, který by přinesl podrobnou analýzu Smetanova díla, tedy nikdy nevyšel.²⁶

Roku 1905 si Arne Novák v recenzi [Nák] na sbírku Smetanova básnického díla postěžoval, že česká literatura dostatečně nereagovala na sté výročí Smetanova narození, že Smetana byl v našich zemích skoro zapomenut, v lepším případě připomínán jen jako jeden z Jungmannovy obrozené generace.

Značně antiklerikální časopis *Naše snahy. Orgán národně-sociální strany československé na českém západě* otiskl 19. února 1909 nepodepsaný článek *Smetana* [236]. Čtenářům nabídl stručné, heslovité informace o Smetanovi. Zdůraznil jeho pokrokové politické postoje, jeho boj za osvětu, vzdělání, český jazyk a kulturu, popisoval jeho těžkosti s cenzurou a s policií, jeho neshody s opatem Heinlem apod. Zmínil i Smetanovo období slepoty, kdy své satirické básně a epigramy diktoval oblíbenému žákovi Františku Hromadníkovi, pozdějšímu faráři v Liberku u Rychnova nad Kněžnou. Vysoce hodnotil Smetanův boj s dobovými nešvary. Článek končí těmito slovy:

I jako básník je člověk vzácný, pln hlubokého názoru na svět, pln spravedlivého citu a jasného smyslu pro vznešenost pokroku. Viděl to zlo, reakci a ničemnost především ve vlastní církvi a proti tomu zdvihá svůj hněv. Nemilosrdnou satyrou šlehá papeže, jeho dvůr, biskupy, církevní pokrytectví a zpátečnictví. Jde v tom po stopách Havlíčkových, na něhož upomínají v básních Smetanových i některé reminiscence. ...

A v dnešních dnech smutných, kdy klerikalism český odhalil svou žurnalistickou mravní spustlost na celé šíři, křísíme památku tohoto šlechetného kněze českého, jemuž nic nebylo větším zlem a špatností, než církevní pokrytectví a klerikální nízkost a nic vznešenějšího, než náboženství ryzí. ([236], s. 2)

Směr. Pokrokový týdeník zveřejnil 11. února 1911 krátký nepodepsaný sloupek nazvaný *50leté výročí úmrtí F. J. Smetany* [239]. Připomněl základní data z jeho života, více si však všiml jeho vzdělávacích a osvětových aktivit. Působivě popsal jeho boj s cenzurou a s rakouskou policií, vyzdvihoval jeho

²⁶ O plánech *Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni* na vydání smetanovské monografie se lze dočíst ve [Vykr], s. 81–82.

učebnice dějepisu, práci ve *Slovanské lípě* apod. Zmínil též jeho účast při Tylově pohřbu a přetiskl část jeho básně *Kde domov tvůj?*, která zazněla nad Tylovým hrobem. *Směr* často nesmlouvavě kritizoval katolickou církev a zpátečnictví duchovenstva. Není tedy divu, že sloupek byl zakončen slovy:

... 18. února 1861, odešel též Smetana a my po padesáti letech vzdáváme mu čest upomínky tím větší, čím hlubší odpor se zmocňuje člověka při pohledu na jednání dnešních jeho kolegů v kněžském povolání. ([239], s. 3)

Smetana se tak na konci prvního desetiletí 20. století stal „prototypem“ demokratického bojovníka za pokrok a svobodu, bojovníka proti rakouskému a církevnímu útlaku, vzorem českého vlastence a kněze. Opomíjeny byly jeho odborné výsledky a zdůrazňovány politicko-osvětové aktivity. Oba výše uvedené články ukazují, jak silné bylo antiklerikální smýšlení v Čechách a jak bylo prezentováno na stránkách levicově a sociálně orientovaného českého tisku.

Roku 1913 přetiskl *Plzeňský kraj* Jurkovu dojemnou vzpomínku [240] na Smetanův boj se slepotou, která připomněla, jak se Smetana pohyboval po Plzni, jak mu pomáhali přátelé a žáci.

Roku 1919, tj. krátce po vzniku Československa, vyšel nevelký výbor ze Smetanovy poezie nesoucí název *Pomněnky* [Y-112]. Vydán byl zásluhou Josefa Pachmajera a Františka Šimka.²⁷ Doplněn byl u některých básní původními Smetanovými poznámkami a komentáři, které umožňovaly lepší porozumění historickým souvislostem. Výbor obsahuje 24 nejzajímavějších Smetanových básní, které již vyšly roku 1905 ve výboru jeho poezie [Y-107].

Smetana se ve srovnání s jinými, známějšími českými spisovateli a básníky nedostal do učebnic české literatury či historie, proto byl během času postupně zapomínán. Jednou z mála výjimek je *Rukověť dějin české literatury* [Pž1], která vyšla poprvé roku 1922, a její další upravená vydání či dotisky. Albert Pražák,²⁸ autor této učební pomůcky, ocenil Smetanovu satirickou poezii a přirovnal ji k daleko známější tvorbě Karla Havlíčka Borovského (viz [Pž1], s. 78).

Rudolf Illový²⁹ uveřejnil roku 1922 v sobotní kulturní příloze *Práva lidu* delší článek nazvaný *Zapomenutý satyrický básník* [III]. Nejprve stručně připomněl Smetanův život, potom podrobněji popsal jeho spory s cenzurou, které zne-

²⁷ Josef František Jan Pachmajer (1864–1928), český novinář, překladatel, básník, literární kritik, redaktor deníku *Národní listy*, překládal z francouzštiny, angličtiny, italštiny, španělštiny, němčiny, norštiny, portugalštiny, švédštiny, ruštiny a polštiny. Od mládí se jako vlastenec opakovaně dostával do problémů. Byl odsouzen v procesu s *Omladinou*, perzekuován během první světové války. Celý jeho život byl provázen existenční nejistotou. František Šimka (1882–1974), středoškolský profesor českého jazyka a klasických jazyků, filolog a literární historik, autor prací o jazykovědě a literatuře, byl editorem staré české literatury. Jako spisovatel psal pod pseudonymem Svatopluk Stropnický.

²⁸ Albert Pražák (1880–1956), český literární historik, vyučoval nejprve na univerzitě v Bratislavě a od třicátých let na Karlově univerzitě v Praze. Věnoval se též politice, roku 1945 se stal významným členem *České národní rady*, která koordinovala československý odboj proti německým okupantům.

²⁹ Rudolf Illový (1881–1943), český židovský básník, spisovatel, překladatel německé poezie, publicista a novinář, zahynul v Terezíně. Byl aktivním sociálním demokratem, pravidelně přispíval do *Práva lidu*, *Besed času* a *Světlu*.

možňovaly vydání jeho učebnice dějepisu. Neopominul zdůraznit jeho aktivity v revolučním roce 1848, jejichž následkem bylo pozdější policejní pronásledování. Stručně se též zmínil o Smetanově statečném boji se slepotou, s byrokracií apod. Jako básník oceňoval Smetanovy mistrné satiry, z nichž přetiskl kratší úryvky s výstižným komentářem. V článku se tak objevil citát nazvaný *Moucha ze Smetanova zápisníku*, části básní *Mongolské obrázky* (odsudek rakouského absolutismu, soudu s Havlíčkem a jeho vyhnanství v Brixenu), *Co jest člověk?* (zamyšlení nad definicí člověka, kritika státníků, úředníků a vědců), *Svoboda církve* (ironická kritika církevní politiky, manýrů a touhy po moci), *Svatý Petr* (výsměch papežově neomylnosti), *Česká beseda* (fiktivní diskuse již zemřelých českých vlastenců, z nichž každý hovoří v duchu svých životních způsobů a postojů) a *Pohřeb* (smutné líčení Havlíčkova pražského pohřbu s tvrdou kritikou udavačů a práce rakouské policie). Illový obdivoval Smetanovu britkou satiru, odvážnou kritiku i styl a lehkost básnického umění.

V týdeníku *Český západ* byl 13. března 1924 otištěn krátký sloupek [250], který připomínal Smetanovu péči o bratrance Bedřicha Smetanu během jeho gymnaziálních studií v Plzni. Stručně, avšak výstižně ukázal Bedřichův vděk za pomoc a podporu, jeho úctu a veliký obdiv tehdy již slavného hudebního skladatele ke svému o čtvrt století staršímu bratranci, kterému říkal *strýčkku*.

V letech 1924 až 1933 vydal Zdeněk Nejedlý³⁰ čtyřdílnou monografii věnovanou Bedřichu Smetanovi (viz [N1] a [N2]). Velkou pozornost věnoval rodu Smetanů, tedy i Josefu Františku Smetanovi, jeho předkům, sourozencům a dalším příbuzným.³¹

Plzeňský *Český deník* připoutal pozornost čtenářů ke 125. výročí Smetanova narození 12. února 1926 článkem *Vzpomínka na Fr. J. Smetanu* [252]. Kratičký nepodepsaný sloupek nepřinesl žádné nové informace, soustředil se jen na známé a pro Plzeň zajímavé věci – Smetanova výuka na gymnáziu, snaha o politickou obrodu národa, pomoc ve studiu bratranci Bedřichovi, úmrtí a pohřeb Josefa Kajetána Tyla.

Ani noviny *Klatovský kraj* na Smetanu nezapomněly. Dne 13. února 1926 uveřejnily článek *Plzeňský vlastenecký buditel a lidumil P. Josef Frant. Smetana* [Ber1] Alexandra Berndorfa.³² Akcentoval zejména Smetanovu snahu

³⁰ Zdeněk Nejedlý (1878–1962) byl literárním a hudebním historikem, muzikologem, vysokoškolským pedagogem a komunistickým politikem. V letech 1945 až 1946 a 1948 až 1953 byl československým ministrem školství. Byl však vynikajícím znalcem dějin Litomyšle, husitství, hudby, estetiky a národního obrození. Napsal rozsáhlou (bohužel nedokončenou) čtyřdílnou knihu o Masarykovi, několikavazkovou knihu o Bedřichu Smetanovi, práce o Boženě Němcové, Aloisi Jiráskovi, Gustavu Mahlerovi aj. Byl sice kontroverzní osobou pro své poválečné politické aktivity, ale nelze pominout jeho vědecký přínos, tj. jeho práce z konce 19. a první třetiny 20. století.

³¹ Nejedlý v [N1] přetiskl několik Smetanových básní (viz [Y-115]).

³² Alexandr Jan Josef Berndorf (1889–1968), český spisovatel a regionální historik, psal pod svým jménem nebo pod pseudonymy Alexandr Pomucký a Alexandr Nepomucký divadelní hry, povídky a romány z Nepomucka. Zpracoval dějiny Nepomuku a přispíval do regionálního tisku.

o výuku v českém jazyce, boj za rovnoprávnost češtiny ve školách, pořádání českých divadelních představení a hudebních večírků, jeho politické aktivity v roce 1848 a na Plzeňsku oblíbená témata – Smetanova pomoc bratřancům Bedřichovi, Smetanův takřka smrtelný úraz, slepota a účast při Tylově pohřbu.

Nepodařilo se zjistit, že by v Plzni v roce 1926 byly u příležitosti 125. výročí Smetanova narození, resp. 60. výročí jeho úmrtí organizovány nějaké oslavné akce.

Tíživá hospodářská situace Československé republiky, aktuální problémy politické, sociální i národnostní, vedly k postupnému zapomínání zásluh plzeňských obrozenců. Neznámý autor si 27. února 1931 v *Českém západu* v článku *Sedmdesát let od smrti prof. Josefa Františka Smetany* [255] na tuto okolnost hořce postěžoval. Zdůraznil, že město a jeho obyvatelé zapomínají na dvě důležité dvojice osobností – na purkmistra Emanuela Davida a Josefa Vojtěcha Sedláčka a na purkmistra Martina Kopeckého a Josefa Františka Smetanu – jimž Plzeň vděčí za své češství, hospodářský, společenský i kulturní rozvoj. Připomněl, jak se ještě ve dvacátých letech okázale projevovala úcta těmto výjimečným Plzeňanům. Článek zakončil takto:

... Dnes by byl velmi všetečným návrh, aby se kdosi žáků střední školy zeptal, kdo to byl profesor Smetana.

Smetana byl duch na svoji dobu neobyčejný. Vynikl jako básník, historik, fyzik, astronom a přirozeně jako učitel a vychovatel nejen jemu svěřených žáků, ale též všeho českého plzeňského obyvatelstva. Dovedl k sobě připoutati všechny a roznítili v nich plamen vlasteneckého nadšení. Jeho výročí smrti mělo by býti vzpomenuo patričním způsobem na místech k tomu povolovaných a nikoliv jen lokálkou v novinách. Či snad musí trpěti za jediné své „provinění“ proti dnešním „pokrokovým“ názorům – že byl – knězem!? ([255], s. 2)

Byla to skoro věštecká slova, jak uvidíme později, zejména po roce 1949, kdy Smetana téměř nebyl připomínán právě proto, že byl katolickým knězem.

Bohumil Vavroušek (1875–1939), učitel a fotograf, a Arne Novák, literární historik a kritik, vydali roku 1932 první svazek *Literárního atlasu československého* [VN], kde jednotlivé autory přiblížili krátkým heslem doplněným řadou obrázků. Smetanův medailonek je otištěn na s. 122, je doplněn jeho portrétem (Širova litografie), fotografiemi plzeňského pomníku, hrobu a titulních listů jeho učebnic světových dějin (1834), fyziky (1842) a sbírky básní (1905). Medailonek připomněl zásadní Smetanova díla, zdůraznil jeho pedagogické, osvětové a politické aktivity, které konal i přes nepřítel církevní i světské moci.

Emil Felix, literární historik, literární a divadelní kritik, podrobně popsal v širokém kulturně-historicko-geografickém kontextu Smetanovy aktivity ve druhém díle knihy *Literární Plzeň v obryse* [Fe5] z roku 1933.³³ O tři roky později vydal drobnou knížku *Dva buditelé. Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova* [Fe7].

³³ Felix v [Fe5] přetiskl několik úryvků ze Smetanových básní (viz [Y-114]).

Jan Jakubec (1862–1936), český literární historik, kritik, znalec národního obrození a po více než jedno desetiletí profesor dějin české literatury na Univerzitě Karlově, vydal roku 1934 pozitivisticky laděné tisícistránkové *Dějiny české literatury, II. Od osvícení po družinu Máje* [Jak], v nichž se zmínil též o Josefu Františku Smetanovi. Uvedl, že byl důstojným nástupcem svého přítele Sedláčka a připomněl zásadní Smetanova odborná díla (astronomie, dějepis, fyzika). Zdůraznil, že Smetana svoji fyziku sepsal na daleko lepší odborné i jazykové úrovni než Sedláček. Doložil, že Smetana vytvořil termín *silozpyt* (fyzika), který na několik desetiletí zakotvil v české fyzikální terminologii. Ocenil Smetanovu koncepci všeobecných dějin a jeho aktivity spojené s výchovou české mládeže. Neuvedl téměř žádné biografické informace, zájemcům však doporučil vhodnou literaturu.³⁴

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století publikovali Jaroslav Schiebl, Josef Volf a Ladislav Lábek řadu drobných článků o Smetanově životě, jeho díle, pedagogické a politické práci, o *Slovanské lúpe* a o životě v Plzni ve druhé polovině 19. století. Vtipně a popularizačním způsobem se snažili Plzeňanům připomínat zajímavé osobnosti a události z dob nedávno minulých. Vycházeli přitom z rodinných nebo osobních vzpomínek (Schiebl) a ze studia archivních materiálů (Schiebl, Volf, Lábek).

V časopise *Mladá stráž*, který se zaměřoval na dětské čtenáře a mládež, se ve stejné době objevily drobné zmínky, které Smetanu připomínaly. Zdůrazňovaly jeho zásluhy o to, že Plzeň je české město, kde je dominantní český jazyk, kultura a školství. Snažily se, zejména ve třicátých letech, kdy narůstalo ohrožení země ze strany Německa, vychovávat českou mládež k lásce k vlasti. Někdy však až nekriticky adorovaly některé osoby a jejich aktivity.

6. Svinišfánské oslavy roku 1926

Obecní zastupitelstvo Svinišťan, osvětový sbor, ochotnický divadelní spolek a sbor dobrovolných hasičů pořádaly 16. května 1926 vzpomínkovou slavnost k uctění památky 125. výročí Smetanova narození. V předvečer oslav prošel Svinišťany velký pochodňový průvod, který doprovázeli hudebníci z Třebešova. Zúčastnili se jej lidé ze širokého okolí. Díky dobrému počasí se opravdu vydařil.

Následující den, kdy byla celá obec slavnostně vyzdobena státními vlajkami, byl naplněn celou řadou akcí. Slavnostní shromáždění občanů ze Svinišťan a širšího okolí i vzdálenějších míst (Třebešov, Chvalkovice, Česká Skalice, Náchod, Jičín, Plzeň aj.) zahájil starosta Josef Mojžíš. Následovala recitace dojemné Smetanovy básně, kterou sepsal na památku svého otce a Svinišťan. Účastníky shromáždění pozdravil Antonín Lexa, předseda osvětového sboru. Hlavní řeč proslovil František Malý z Plzně, který předal pozdravy plzeňského městského úřadu, pohovořil o Smetanově životě a díle a ocenil, že bude brzy ve Svinišťanech odhalen Smetanův pomník. Významní účastníci oslav se zapsali do *Pamětní knihy Dr. Fr. Smetany* z roku 1901.

³⁴ Viz [Jak], s. 392–394, 398.

Po té se účastníci přesunuli k nedaleké Smetanově pamětní desce, kde pohovořil svinišťanský rodák Josef Kafka, učitel a autor *Pamětní knihy*. Byly položeny četné věnce a květiny. Odpoledne se konal průvod do bývalého panského dvora, kde se Smetana narodil. Zazněla zde československá státní hymna, zahrála hudba z Třebešova a k přítomným krátce promluvil Karel Kaminský, náměstek svinišťanského starosty. Jeho vystoupení doplnil Antonín Kábele, askultant³⁵ krajského soudu v Jičíně; svoji řeč pojal „lidově“, venkovským lidem byla dobře srozumitelná, a proto oceněná. Oslava pokračovala v zahradě Karla Ducháče, kde bylo podáváno občerstvení a kde se uskutečnil malý koncert. Akce byla zakončena večerním věnečkem v hostinci Josefa Bareše, který navštívila řada hostů z celého kraje.³⁶

7. Svinišťanské oslavy roku 1935

Svinišťany po mnoho let sbíraly korunku ke korunce, shromažďovaly kapitál, aby mohly postavit Smetanovi důstojný pomník, který by kolemjdoucím připomínal význačného rodáka. Využívaly darů jak místních, tak obyvatel Třebešova, Chvalkovic, České Skalice, Plzně i Prahy, různých východočeských spolků a podniků.

Dne 7. července 1935 se ve Svinišťanech konala velká oslava, při níž byl Smetanův pomník odhalen. Jeho autorem je Alois Suk (1903–1978), akademický sochař z Velkého Poříčí u Hronova, kde absolvoval slavnou průmyslovou kamenickou školu. Vytvořil Smetanovo poprsí v nadživotní velikosti, které bylo umístěno na mohutném piedestalu složeném z žulových kamenů. Kolem byla zřízena malá zahrádka, kterou nechal udělat obecní úřad Svinišťan. Patronát nad sochou převzala plzeňská městská rada. Socha bohužel není po umělecké stránce příliš podařená, navíc není dobře vystižena ani Smetanova podoba. Nelze se tomu příliš divit, od Smetanovy smrti uplynulo v roce 1935 již 74 let a Smetanovi pamětníci, přátelé či žáci již nebyli mezi živými. Existovala sice dostupná a kvalitní rytina z roku 1861, sochař ji však patrně nevyužil.

Pamětní kniha Dr. Fr. Smetany uvádí na nečíslovaných stranách informaci o termínu oslavy, o autorovi sochy a podpisy důležitých hostů. Připojena je stránka s fotografií pomníku, několika fotografiemi ze slavnostního průvodu a fotografií odhalení sochy. Následuje celostránkový popis slavnostní události, zmínka o dárcích apod. Antonín Lexa, člen osvětové komise Svinišťan, považoval odhalení pomníku za výjimečnou událost, 1. srpna 1935 ji popsal těmito slovy (citujeme i s chybami a špatnou interpunkcí):

Odpoledne po jedné hodině začal se řadit průvod dole v „Říčkách“ a opůl o druhé se vyšlo k místu slavnosti. Průvod zahájen řadou dítek v selských krojích pak větší děvčata nesla pěkný věnec s národními stuhami, za nimi ochotnické spolky ze Třebešova a Svinišťan pak agrární dorost s praporem, pak hudba

³⁵ Askultant (auskultant) byl absolvent právnické fakulty, který vykonával praxi u soudu a připravoval se na složení soudcovských zkoušek (dnes tzv. justiční čekatel).

³⁶ Viz J. Kafka: *Pamětní kniha Dr. Fr. Smetany*, rukopis, 1901, první dvě nečíslované strany za s. 23. V článku [Dv3], s. 84, je uveden nepatrně odlišný popis slavnosti.

z Třebešova, za ní tělocvičná jednota „Sokol“ z Dolan s praporem a „Sokol“ z Chválkovic, Hasické sbory z Chválkovic, Třebešova a ze Sviništan, za nímž pěvecká jednota Bendl z České Skalice pak pány hosté, obecní zástupitelství a občané. Po příchodu k památníku, mládež v selských krojích se postavila kol záhrádku u památníku, spolky se seřadili v čele a obecní starosta pan Jos. Mojžíš, jménem obce a pořadatelů uvítal přítomné zvláště sl. řečníka p. profesora Fr. Sekaninu z Prahy – p. Václ. Láně odb. uč. člena městské rady Plzeňské, Důstojného pána Em. Stilipa, arcibiskupského notáře a zástupce Kláštera v Teplé, p. faráře Ferd. Vogela z České Skalice, veškeré spolky a osvětové komise, zástupce města Česká Skalice p. K. Žabku I náměstka starosty a veškeré občanstvo. Na to zpěvácký spolek zapěl „Modlitba na Řípu“ pak přednesla Věruška Lesková báseň „Svému otci“ jemuž ku poctě ji složil „Dr. Fr. Jos. Smetana“ zač byla přítomnými odměněna hojným potleském. Zapěně opět sbor „Bývaly Čechové“ zpěv. sp. Bendlem a vystoupil slavností řečník prof. Frant. Sekanina. Slovy prostými probíral veškerou činnost „Smetanovu“, jeho díla, jeho práci pro český národ v těch pohnutých dobách v začátcích 19tého století vyzdvínil díla jeho i památku, prohlásil že „Smetana všecko svému národu se snažil dáti“ a po půlhodině řeči za potlesku ukončil. Potom byl odhalen památník, zpěv. spolek „Bendl“ zaspíval Smetanovo „Věno“. Poté promluvil zástupce města Plzně p. Václ. Láně odobr. učitel bodrou a jádrnou třebaže krátkou řeč, načež promluvil zástupce města České Skalice p. Kar. Žabka I nám. starosty a konečně zástupce kláštera „Premonstrátu“ v Teplé důst. pán Em. Stilip, arcibiskupský notář, který byl oděn v roucho klášterní (světležluté) a tak místní i okolní občané uviděli kněze řádu Premonstrátu. Zahrány hymny načež př. m. osv. komise p. Ant. Lexa požádal obecní zástupitelství by převzalo laskavě památník v opatrování; p. Karel Kamiský nám. starosty po velice vhodném projevu tento památník přejímá do správy obce. Následovalo seřazení a průvod se odebral do zahrady p. Mir. Kábrle kde byl koncert hudby Třebešovské a potom večer věneček u Barešu.³⁷

Svinišťany se na slavnost dobře připravily. Nechaly natisknout nevelký plakát, který zval zájemce na slavnostní odhalení Smetanova pomníku a stručně informoval o celodenním programu oslav. Výrazný, červeně tištěný plakát měl formu dvojlistu; na prvním listu uváděl základní informace o akci, na druhém vzletně představení Smetany osobnosti:

S myslí vděčně pohnutou vzpomínáme těch poctivých mužů, vroucího srdce a železné vůle, kteří nešetříce dne ni noci, neznajíce prospěchů osobních, nehledajíce slávy, všechen život svůj věnovali rozkvětu a povznesení vlasti své.

Takovým mužem, ozbrojeným láskou, nadšením a vytrvalostí, který „všecko vlasti věnovati sobě ustanovil“ a neúnavně pracoval, aby drahý náš jazyk mateřský opět někdejší slávy a platnosti došel, aby český národ žil zase svobodně ve své zemi, mužem, kterému náleží jedno z předních míst v řadě křesitelů našich byl František Josef Smetana.³⁸

³⁷ Viz *Pamětní kniha Dr. Fr. Smetany*, rukopis, 1901, poslední nečíslovaná popsána strana. Průběh oslav je popsán též v [Dv3], s. 85.

³⁸ Plakát je uložen ve fondu [KV]. Byl zaslán do redakce *Nový večerník*, která měla

Plakát byl pravděpodobně rozeslán na různá místa v Československu. Malá, nepřilíš bohatá obec krátce po hospodářské krizi ukázala, jak si váží svého významného rodáka a své historie a zorganizovala oslavy a navíc je pečlivě zdokumentovala. To jí mohlo závidět i leckteré velké město.

8. Oslavy 75. výročí Měšťanské besedy v Plzni roku 1937

Ve dnech 13. a 14. listopadu 1937 si plzeňská *Měšťanská beseda* připomínala 75 let od svého založení a připravila velké oslavy. V sobotu 13. listopadu se konal ve velké dvoraně besedního domu umělecký večer pro členy i četné hosty. Nedělní dopoledne 14. listopadu bylo zahájeno na *Mikulášském hřbitově* u hrobů plzeňských buditelů Josefa Vojtěcha Sedláčka, Josefa Františka Smetany a Josefa Kajetána Tyla. Matouš Mandl ve svém projevu zdůraznil význam hřbitova, na němž našli místo posledního odpočinku nejen tři výše zmínění obrozenci. Připomněl jejich zásluhy o rozvoj vzdělanosti, o osvětu a o divadelní i společenský život Plzeňanů. Zmínil též Tylova divadelní představení, jeho úmrtí i slavný pohřeb v Plzni. Neopominul ani ocitovat Smetanovu báseň *Ke domov tvůj?* Po Mandlově projevu byly položeny na hroby buditelů věnce v plzeňských barvách s nápisy *Měšťanská beseda v Plzni, při svém pětasedmdesátiletém jubileu, národnímu buditeli Plzně* (Sedláčkův věnec), *Svému duchovnímu zakladateli* (Smetanův věnec) a *Tvárci národní hymny* (Tylův věnec).

Slavnostní valná schůze se následně konala ve velké dvoraně budovy *Měšťanské besedy*, která byla vyzdobena květinami, bustami obou československých prezidentů a portréty Sedláčka i Smetany. V řadě proslovů a vzpomínek se opakovaně ozývala jejich jména. Měšťanská beseda se hrdě hlásila k jejich dílu a odkazu, jak zaznělo již v úvodním projevu a osobních vzpomínkách Matouše Mandla, Jaroslava Kvapila či Emila Felixe.³⁹

9. Práce připomínající Smetanu za druhé světové války

Když se nad národem začnou stahovat mraky a narůstá útlak, najdou se lidé, kteří se obrátí do historie, snaží se najít vzory, píší o vzdálené i nedávné minulosti a povzbuzují ostatní ve víře, že zase vyjde slunce a bude lépe. Nejinak tomu bylo i v časech druhé světové války. Není proto překvapivé, že se v letech 1939 až 1944 v regionálním i celostátním českém tisku objevilo i několik článků věnovaných životním osudům Josefa Františka Smetany.

---

informovat o plánovaných svinišťanských oslavách.

Vzletná Smetanova charakteristika otištěná na plakátu byla převzata z první strany knížky *Josef František Smetana. Stručné vylíčení jeho života, činnosti a zásluh* [Š2].

³⁹ Jaroslav Kvapil (1868–1950), český básník, dramatik, překladatel, libretista a divadelní režisér, studoval na klatovském a plzeňském gymnáziu a na univerzitě v Praze. Svůj život spojil s českými novinami a časopisy, s *Národním divadlem* v Praze a *Městským divadlem na Královských Vinohradech*. Za první i druhé světové války se zapojil do domácího odboje. K Plzni měl velmi kladný vztah, neboť zde prožil část svého dospívání. Průběh oslav je podrobně popsán v pamětním spise *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni. 1862–1937* [Nes].

První nepodepsaný článek nazvaný *F. J. Smetana, miláček české Plzně v době probuzenecké* [270] byl otištěn již 28. listopadu 1939 v novinách *Nová doba*. Stručně rekapituloval základní fakta ze Smetanova života a díla. Zdůraznil zásadní vlastenecké aspekty jeho všestranného působení – přátelství a styky s předními českými vlastenci a literáty (Čelakovský, Frič, Havlíček, Marek, Nejedlý, Němcová, Palacký, Presl, Šafařík, Tyl, Vinařický), péči o český jazyk (nedělní přednášky, vydávání učebnic a vzdělávacích i popularizačních článků), boj s cenzurou, policejní perzekucí a německými nadřízenými v klášteře či podporu Tyla. Pěkně vše propojil a okořenil informacemi z každodenního Smetanova života – vážný úraz, oslepnutí a operace očí, obdiv a láska studentů, obrovská rodinná soudržnost, pomoc se studiem a hudební kariérou bratrance Bedřicha, budoucího slavného českého hudebního skladatele. Zmínil též, že Josef František Smetana byl sám dobrým hudebníkem, rád se stýkal s obyčejnými lidmi (řemeslníci, obchodníci, dělníci, tovaryši), rád cestoval s přáteli po Plzeňsku a s nadšením se vracel také do rodného kraje. Článek byl přirozeným a nenásilným připomenutím zajímavého člověka, neagresivní, poutavou a příjemnou oslavou jeho práce, člověčenství a češství.

Tři články se objevily v českých novinách na počátku roku 1941 v souvislosti se 140. výročím Smetanova narození, resp. 80. výročím jeho úmrtí.

První článek byl otištěn 16. února 1941 v novinách *Nová doba* pod prostým názvem *F. J. Smetana* [273]. Silně vlastenecky laděný článek Smetanu připomínal jako vynikajícího učitele a vlastence, uveřejňoval však jen obecně známé údaje.

Zajímavější byl druhý článek nazvaný *Památce plzeňského buditele, profesora Josefa Frant. Smetany. K 80. výročí jeho úmrtí* [272]. Otištěn byl v *Českém deníku* 16. února 1941 a podepsán zkratkou Ed. Pk. Přehledně uvedl běh Smetanova života, připojil informace o jeho přátelství s Tylem, o oslavách Smetanových padesátin a na závěr připomněl jeho velkolepý pohřeb v roce 1861. Text neposkytoval žádné nové informace, byl však doplněn Smetanovým portrétem, moderní dobovou rytinou, která byla zhotovena podle Maixnerovy rytiny z roku 1861 (místo podpisu autora bylo uvedeno jen 1512^A).

Jasnou a stručnou rekapitulaci Smetanova života poskytoval článek *Josef František Smetana. Stočtyřicáté výročí narození vědce a básníka* [274], který vyšel 11. března 1941 v *Lidových novinách*. Autor článku podepsaný jen iniciálami B. S. zdůraznil kromě klasických životních údajů, že Smetana patřil k významným propagátorům a učitelům českého jazyka v době, kdy výuka češtiny nebyla ještě všeobecně povolena a rozšířena. Zmínil, že podobnou cestou šli jeho starší kolegové a přátelé v Hradci Králové (Ziegler, Klicpera, Chmela), Jičíně (Šír), Jindřichově Hradci (Svoboda, Liška) a Plzni (Sedláček). Neopominul ani slavné Smetanovy články *Slowo o vychowávání mládeže české* [Y-31] z roku 1843, v němž Smetana obhajoval právo na výuku v českém jazyce na všech typech škol, resp. *Zdali gest osvěta lidu obecného nebezpečná cjrkwí a státu?* [Y-5] z roku 1835, v němž dokazoval, jak důležitá a nutná je výchova a osvěta pro člověka, společnost i celý stát. Doplnil, že Smetana navázal na práce českých

kněží jako byli Rautenkranc, Sláma a Vinařický. Padla i informace o Smetanově politické práci v souvislosti s demokratizačními snahami roku 1848. Článek nebyl konfliktní, připomeňme však, že byl publikován za druhé světové války, kdy němečtí okupanti likvidovali české vlastence, uzavřeli české vysoké školy, omezovali počty českých středních škol a počet jejich českých studentů. Konec válečného běhnutí a utrpení byl přitom v nedohlednu.

O tři roky později, 18. února 1944, vyšel v *Českém deníku* u příležitosti výročí Smetanova úmrtí článek *Tylův plzeňský přítel F. J. Smetana* [275] podepsaný zkratkou Š. Stručně charakterizoval Smetanův život, vylíčil oslavu jeho padesátých narozenin, jeho slepotu, oční operace, zápal plic, velký pohřeb a připojil popis dojemného setkání dvou zbědovaných vlastenců v roce 1856:

... Ale r. 1852 se započal přetrpký osud Fr. J. Smetany. Jeho zrak počal rychle slábnout. Úzkost mu sáhla do srdce studenými prsty a kněz se šednoucími vlasy horečně hledal cestu k pomoci, vysvobození z palčivých hodin rdousivých představ. Rozjel se do Prahy. Prohlédne. Zcela určitě prohlédne na levé oko. A když bylo po operaci, ostatně se zcela vydařila, s chvějícími se rty a s páskou přes oči očekával procitnutí z dutého polospánku. Oko se hojilo a jednoho večera zjistil na něm lékař zápal. – F. J. Smetana oslepl.

Pomalu a váhavými citlivými večery se pokoušel žít znovu a jinak. Hora melancholie jej nezavalila. V té době, bylo to r. 1856, došlo ke smutnému shledání dvou mužů dožívajících svůj osud trpké bolesti!

V červnu přivezli do Plzně J. K. Tyla. Ležel v prostém domě krejčího Heřmana a jeho pronikavé oči zářily z tváře, zvolna se propracovávající k smrti. – S výrazem nesmírné hořkosti kolem unavených úst naslouchal F. J. Smetana tomu, co říkali přátelé o stavu Josefa Kajetána. Tolik jej miloval, vášnivce a snílka ... – Staral se, jak mohl, aby ubohost J. K. Tyla nebyla tak drásavá. – Pak jej navštívil sám. Kdesi v pokoji tak mučivě černém tušil lůžko a úzké bílé ruce Josefa Kajetána. Jeho kroky, jimiž prošel tmou mezi dveřmi a postelí, vyfukávaly podivný, groteskní rytmus. – „Nevím o ničem, mám olovo v žilách a smysl věcí mi uniká“, řekl hlas, v jehož stínu byl záchvěv zoufalství. A než se rozloučili, řekl J. K. Tyl slepému muži: „Ach, nepište o mně do Prahy, nemám tam přátel, nemám nikoho –“.

O měsíc později J. K. Tyl zemřel. O rok později F. J. Smetana prohlédl. Působilo to jako zázrak ... ([275], s. 2)

Autorovým záměrem bylo nejprve popsat tragické dny obou vlastenců a poté končit Smetanovým prohlédnutím. Byl to šikovně ukrytý jinotaj odkazující na pět předchozích válečných let a ukazující brzkou naději na lepší časy? Původní záměr autora dnes těžko posoudíme.

Odvahu rovněž prokázal autor článku *J. F. Smetana – zasloužilý plzeňský kněz* [276], který pod zkratkou Al. vyšel 11. března 1944 rovněž v *Českém deníku*. Kromě základních informací o Smetanově životě připomněl další dva významné české premonstráty působící v Plzni – Josefa Vojtěcha Sedláčka a Huga Jana Nepomuka Karlíka. Popsal tradičně uváděné události Smetanova

života (úraz, oslepnutí, operace zraku, těžké zápalý plic, péče o Bedřicha Smetanu, přátelství s Tylem apod.). V článku se objevila slova adorující vlastenectví a příslušnost k národu:

... zůstane provždy Josef František Smetana jedním z těch, kteří osvíceným buditelstvím, nezištně idealistickou prací a nadšenou vytrvalostí představují typ mužů, kterým pojem národa se zhmotnil v závazek, posvěcený úsilím tím záslužnějším, čím méně pochopení bylo pro jejich snahy. Byly to doby, kdy bylo nutno mluvit velmi jasně a jednat stejně přesvědčivě. Nebylo tehdy každému tak zřejmým jako nám dnes, že národnostní příslušnost jest nezaměnitelným činitelem a ne každý měl v srdci ono zavazující národní uvědomění, které dnes je každému samozřejmým projevem jeho lidské přirozenosti. ([276], s. 2)

Krátce po ukončení 2. světové války vyšla čtyřistastránková kniha Alberta Pražáka nesoucí název *Národ se bránil. Obrany národa jazyka českého od nejstarších dob po přítomnost* [Pž2], jejíž název velmi dobře odráží její obsah. Pražák vykreslil staletý boj českého národa za právo na samostatnou existenci, jeho boj za český jazyk a kulturu. V tomto kontextu věnoval pozornost i Josefu Františku Smetanovi, do historického kontextu bojů o český jazyk zařadil tři jeho práce.⁴⁰

První článek nazvaný *Kdo mateřskou řeč nemiluje, nenj přjtel vlasti* byl otištěn v časopise *Čechoslaw*⁴¹ roku 1824 s podtitulem *Hlasové Němců o národnj mluvě. Z Archývu pana z Hormayer na r. 1804*.⁴²

Článek byl podepsán šifrou *F. J. A-S*. Za jeho autora Pražák považoval Josefa Františka Smetanu, neuvedl však, jak k tomuto závěru dospěl. Článek byl překladem práce otištěné v časopisu *Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst*, který v letech 1809 až 1829 vydával Joseph Freiherr von Hormayr zu Hortenburg (1781–1848), rakouský a německý politik a historik. Práce pojednávala o boji německého národa za rozvoj jazyka a kultury, ukazovala, jak burcovat k národnímu sebevědomí. Autor překladu k textu připojil jen jednu větu: *Kdos četl, rozuměť! Zasylatel*. Zařadil se tak mezi autory, kteří ve třetím desetiletí 19. století volali po povznesení českého jazyka, národa a národního sebevědomí. Chytře využil aktivity Němců, aby ukázal, že nemohou bránit Čechům v tom, po čem sami dříve volali a o co se usilovně snažili. Pražák přetiskl velkou, vhodně vybranou část výše uvedeného článku.

Druhým textem, který Pražák kladně hodnotil, byl článek *Gakými prostředky může se národnost w lidu podrobeného zachowati?* otištěný opět roku 1824 v časopise *Čechoslaw*,⁴³ tentokrát s podtitulem *Podlé pana z Héren. Wzato z archývu pana z Hormayera na rok 1810*. Probíral otázky porobení německého národa po Napoleonově vítězství, otázky vzdoru, nadvlády, svobody a volby prostředků proti odnárodnování. Pro české vlastence byl velmi inspirativní.

⁴⁰ Viz [Pž2], s. 271–278, 279–281, 290.

⁴¹ *Čechoslaw*. Národní časopis pro Čechy a Morawany, 1824, č. 37 z 11. 9., s. 289–295.

⁴² Poslední číslice letopočtu je rozmazaná, správně by pravděpodobně mělo být 1809.

⁴³ *Čechoslaw*. Národní časopis pro Čechy a Morawany, 1824, č. 44 z 30. 10., s. 345–348.

Překladatel článku se podepsal šifrou *F. J. A-s.*, kterou Pražák rovněž považoval za Smetanovu. Ani v tomto případě neuvedl, jak k identifikaci dospěl. Opět otiskl dlouhou pasáž výše uvedeného článku.

Třetím článkem, který Pražák hodnotil, byl Smetanův článek *Slowo o wychowawánj mládeže české* [Y-31] z roku 1843. Pražák ocenil Smetanovu odvahu otevřeně proklamovat odpor proti germanizaci a žádat, aby školy nebyly dvojjazyčné, ale pro český národ české. Zdůrazňoval, že děti si nejprve musí dobře osvojit mateřský jazyk, teprve pak lze přidávat další.

Připomeňme, že časopis *Čechoslaw* vydával v letech 1820 až 1825 Václav Rodomil Kramerius, který spolupracoval s předními českými vlastenci. Otázku Smetanova autorství překladů dvou zmíněných článků se nepodařilo prokázat. Smetana byl až do podzimu roku 1824 v tepelském klášteře, kde se jako novic připravoval na život v řádové komunitě. Na podzim roku 1824 se vrátil na Teologickou fakultu pražské univerzity a zapsal se zde jako Josef Smetana, tj. již pod řádovým jménem. Časopis *Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst* mohl studovat v klášterní knihovně v Teplé a snad i v Praze. Překlady byl schopen, neboť německy i česky uměl výborně, v češtině se navíc na Filozofické fakultě pražské univerzity zdokonaloval pod vedením profesora Jana Nejedlého. Oba přeložené články jsou značně revoluční, kritické, odpovídají tedy Smetanovu naturelu. Nemáme však doloženo, že Smetana užíval šifru *F. J. A-S.* či *F. J. A-s.* Některé své kratší populární články nebo zprávy podepisoval šiframi *J. S.*, *-a.*, *-r.*, *S.*, *-s.*, *Sa* nebo *X*.

10. Poválečná a padesátá léta – snaha zapomenout

Bezprostředně po ukončení druhé světové války řešila československá společnost řadu důležitých problémů. Denní tisk měl mnoho aktuálních témat, kterým se věnoval. Není divu, že události a osobnosti 19. století nepatřily v poválečné době k atraktivním námětům, o nichž by se častěji psalo. Přesto nebyl Smetana zcela zapomenut.

V článku *Vztahy rodu Bedřicha Smetany k západním Čechám* [279], který 29. prosince 1946 otiskl *Nový den*, byla pěkně popsána soudržnost Smetanova rodu, tj. péče Františka Smetany o synovce Josefa Františka Smetanu a jeho následná pomoc bratranci Bedřichovi.

V padesátých letech 20. století zlikvidoval komunistický režim řadu klášterů, nechal uvěznit některé přední duchovní a členy řádů, církev se dostala „na index“. Nebyl zájem připomínat význačné české obrozence z řad duchovenstva. Jejich jména se neobjevovala ani v učebnicích dějepisu a české literatury, ani v tisku. Zdálo se, že jsou odsouzeni k trvalému zapomenutí.

Josefa Františka Smetanu, jeho rodiče, sourozence a další příbuzné však připomněl Zdeněk Nejedlý v novém vydání své široce pojaté, několikasvazkové monografie [N1] věnované Bedřichu Smetanovi, jejíž jednotlivé svazky vycházely v letech 1950 až 1954. Nejedlý považoval Smetanu za neobyčejně svobodomyšlného člověka, kterého řadil po bok Karla Havlíčka Borovského.

Smetanova rodná obec Sviništiny na svého slavného rodáka nezapomněla. V dusivé atmosféře útoků na církve si 1. března 1951 připomněla 150. výročí jeho narození. Uspořádala malou oslavu, které se zúčastnili obyvatelé Svinišťan i hosté z České Skalice a Jaroměře. Hlavní zásluhu na jejich přípravách měl Antonín Lexa, svinišťanský kronikář, který pamatoval velkolepé oslavy v letech 1926 a 1935. Slavnostní ráz akci dodalo jaroměřské kvarteto a recitace Smetanových básní.⁴⁴

Jedním z prvních článků, který byl v té době věnován Smetanovi, byl text *Vzpomínka na J. F. Smetanu, demokrata a vlastence* [Lho], který roku 1955 publikoval V. Lhotka v novinách *Pravda* vydávaných krajským výborem Komunistické strany Československa.

Smetanovu příslušnost k tepelskému premonstrátskému klášteru nezamlčel, akcentoval však Smetanův boj za českou výuku na německém premonstrátském gymnáziu, za zřízení české průmyslové školy i jeho snahu zrušit plzeňský *Nový svátek* oslavující porážku husitů. Text ukončil slovy Zdeňka Nejedlého, který oceňoval Smetanovo revolucionářství a jeho odvalu otevřeně vystupovat proti starým pořádkům.

11. Několik textů ze šedesátých až osmdesátých let

Od konce čtyřicátých let a po celá padesátá a šedesátá léta 20. století se tématu národního obrození na Plzeňsku a jeho významným představitelům věnovala Milada Suchá. Smetana se stal jejím celoživotním zájmem, chtěla o něm vydat monografii sepsanou na základě rozsáhlého studia archivních materiálů v Plzni, Teplé, Žluticích a Praze. Nepodařilo se jí však svůj vysněný cíl uskutečnit.

Roku 1962 publikovala článek *Sto let od smrti Josefa Františka Smetany* [S7], který byl otištěn v prvním svazku *Minulostí západočeského kraje*. Stručně připomněla Smetanův život, důraz kladla zejména na jeho pedagogickou a osvětovou práci. Výstižně zhodnotila Smetanovu básnickou tvorbu:

Když po nezdařené revoluci zavládl všude tuhý režim bachovské reakce, byl Smetana střežen četnictvem a podávány o něm relace jako o nebezpečném buřiči. Tehdy jej stihlo ještě těžké osobní hoře, neboť na několik let oslepl, takže byl vyřazen z veškeré činnosti a nemohl ani vyučovat. V té době si našel výraz pro své rozhořčení a nenávisť ke všemu útlaku v podobě ostrých veršů, jimiž nepokrytě tepal zločinnost strýců všeho společenského zla. Monarchie a církve byly hlavním terčem jeho útoků odhalujících formou bajky nebo satiry jejich prohnílost. Smetanovy verše nemohly být pro svou prudkost a otevřenost otištěny, dočkaly se vydání ve výboru teprve po více než čtyřiceti letech po jeho smrti. Myšlenky v těchto verších vyslovené jsou však z největší části vysloveny již v jeho dřívějších pracích napsaných a uveřejněných před rokem 1848.

([S7], s. 223)

⁴⁴ Popis oslav viz [Dv3], s. 86.

Na závěr článku vyslovila Suchá přání, které však ve druhé polovině 20. století naplněno nebylo:

Je třeba jej [Smetanu] dále studovat, neboť jeho dílo bylo nemalým přínosem naší kultuře a nebylo dosud tak plně oceněno, jak toho zasluhuje. ([S7], s. 223)

Naplnění výše uvedeného přání bylo komplikováno i tím, že Smetanova rukopisná pozůstalost byla roztržena mezi několik institucí, část nebyla archivně zpracovaná a badatelům nebyla přístupná. Květa Haubertová, archivářka tehdejšího *Státního archivu ve Žluticích*, informovala roku 1972 v článku *Svědectví z archivů* [Hb] otištěném v příloze novin *Pravda* o Smetanovi a jeho rukopisné pozůstalosti nově uložené ve žlutických fondech, které byly převzaty od knihovny tepelského kláštera. Jednalo se o nejrůznější rukopisy, dopisy, doktorský diplom, jmenovací diplomy, dekrety a úřední listiny.⁴⁵

Počátek šedesátých let byl ve znamení postupného uvolňování československého politického režimu. Začaly se objevovat knihy, které ukazovaly práci českých obrozenců z řad katolických duchovních a oceňovaly ji. Roku 1964 vydal Josef Beneš knihu *Ač zemřeli, ještě mluví* [Ben] s podtitulem *Medailonky českých katolických vlasteneckých kněží*. Čtivým způsobem na několika stránkách (s. 265–272) přibližovala všestranné Smetanovy aktivity, snažila se přitom využít méně známé zdroje (např. články Boženy Němcové, Martina Pokorného, Václava Naxery). Jedinou výraznější výtku lze mít jen k přehnanému tvrzení o významu Václava Klimenta Klicpery na Smetanovo vlastenectví. Jak víme, Smetana nebyl Klicperovým žákem, tudíž u něho nemohl poslouchat mimořádné hodiny českého jazyka. Na hradeckém gymnáziu se jen krátce setkali. Benešův rozsáhlejší text doprovází moderní rytina Pavla Lisého z roku 1964, která je inspirována Šírovou litografií a Maixnerovou rytinou. Tvar šátečku u Smetanova krku odpovídá Šírovu pojetí, Smetanův kabát spíše Maixnerovu. Celkově však rytina není tak zdařilá jako předlohy.

V osmdesátých letech 20. století se zájem o Smetanu, učitele, obrozence či buditele, změnil. Studován byl zejména jeho vztah k husitství a husitským tradicím, resp. k revoluci roku 1848.

Plzeňský archivář a historik Miloslav Bělohávek věnoval roku 1981 Smetanovi dvě nevelké práce. Ve studii [Bě13] publikované ve sborníku *Husitský Tábor* pečlivě analyzoval na základě dobových dokumentů nejprve historii plzeňského *Nového svátku*, vložil Smetanův pohled na jeho oslavy a popsal jeho úlohu v procesu dlouhých snah vedoucích k jeho zrušení. Věnoval se i hodnocení Smetanova pohledu na husitství. Novinový článek [Bě12] otištěný v populárním *Plzeňském přehledu* byl stručným připomenutím Smetanova života a díla s akcentem na jeho aktivity v plzeňské *Slovanské lípě* a v prvních českých plzeňských novinách *Posel ode Mže*, které krátce vycházely v revolučním období 1848 až 1849. Článek byl doplněn nepříliš kvalitní reprodukcí Smetanova portrétu.

⁴⁵ V současné době jsou materiály ve *Státním okresním archivu v Chebu* ve fondu [PT].

V diskusi [Koř2] uveřejněné ve zmíněném sborníku *Husitský Tábor* upozornil Jiří Kořalka na zajímavou skutečnost, že české noviny vycházející v Americe, přetiskovaly ze Smetanova dějepisu úryvky, které ukazovaly Smetanův pohled na husitství. Čeští emigranti zejména z konce čtyřicátých a padesátých let 19. století prý s velkou oblibou četli Smetanův dějepis. Obdivovali jeho český jazyk, styl zpracování i podání historie.

Nevelký sloupek *Ze Svinišťan do Plzně* [285] otištěný o rok později v příloze plzeňské *Pravdy* pod šifrou (*jd*) Kořalkovu informaci o amerických novinách doplnil o zprávu, že se jednalo o úryvky z druhého dílu Smetanova dějepisu vydaného roku 1847. Ani Kořalka ani autor podepsaný šifrou (*jd*) však neuvedli žádný konkrétní příklad zveřejněného úryvku ze Smetanova dějepisu. Při online listování časopisy se nepodařilo žádný objevit.

12. Oživení zájmu po roce 1989

Po změně politického směřování našeho státu po roce 1989 se plzeňský regionální tisk začal o Smetanovi více zmiňovat. Připomínal jeho přínos pro rozvoj vzdělanosti v Plzni a na Plzeňsku, jeho politické i osvětové aktivity.

Oblíbený, víceméně podnikový časopis *Škodovák* uveřejnil 12. února 1991 článek *Sto třicet let od smrti J. F. Smetany* [289] podepsaný značkou (*ep*). Zdůraznil zejména Smetanovu výuku českého jazyka, jím vybudovanou knihovnu při Filozofickém ústavu a čítárnu na Lochotíně, jeho politické i kulturní aktivity v roce 1848. Nemohl opomenout Smetanovo oslepnutí a především policejní dohled. Plzeňané se mohli po delším čase opět podrobněji dozvědět, kdo byl muž, jehož socha zdobí plzeňské sady.

Plzeňský kulturní přehled vydal v březnu roku 1994 kratičkou noticku *Pomník tichého génia Plzně* [291], která uvedla stručné informace o Smetanově pomníku, jeho odhalení a autorech. Zmínila i Smetanův obtížný úkol postarat se o studium bratrance Bedřicha.

Ve stejném roce se v populárním *Plzeňském týdnu* v rubrice *Plzeňské osobnosti* objevil nedlouhý článek *Josef František Smetana* [292], který byl sepsán na základě prvorepublikové studie Emila Felixe. Je tedy přirozené, že nepřinášel nic nového, pouze zdůrazňoval Smetanův přínos k rozvoji českého jazyka (nedělní vyučování, divadelní představení, zkoumání stupně germanizace na Plzeňsku a Klatovsku, prosazování výuky češtiny v Plzni). V této souvislosti nemohl autor opomenout ani Smetanovu práci v plzeňské *Slovanské lípě*, následný policejní dozor, ztrátu řady přátel a slepotu. Zmínil se i o pomoci bratřenci Bedřichovi a o plzeňském pomníku.

V souvislosti s oslavami sedmistého výročí Plzně byla 19. června 1995 vydána mimořádná příloha *Plzeňského deníku*. Její devátá strana byla věnována národnímu obrození v Plzni. Profesor Viktor Viktora z Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni elegantně a vtipně připomněl Sedláčkovu a Smetanovu roli při počestování Plzně. V části věnované Smetanovi zdůraznil:

V jedné oblasti je Smetanovo působení nezhodnoceno a nedoceněno – v básnické tvorbě. Důležité jsou jeho prokomponované a pointované epigramy i alegorizující básně. Jsou to díla havlíčkovského tónu, kritičnosti a ironie. Vznikala nezávisle na Havlíčkově tvorbě. Rozhodně jsou například Mongolské obrázky ironizující poměry bachovského absolutismu obdobou alegorie Krále Lávyry nebo Křtu svatého Vladimíra, nikoliv nápodobou, protože Havlíčkovy rukopisy Smetana znát nemohl. ([Vil], s. 9)

Článek byl doplněn malými reprodukcemi podobizen Sedláčka, Zaupera a Smetany, které nebyly ani zdařilé, ani graficky sjednocené.

Devadesátá léta 20. století přinesla nové slovníky, v nichž se objevila jména osobností, které byly po čtyři desetiletí téměř zapomenuty.

Roku 1994 vyšla v Hradci Králové slovníková příručka nazvaná *Literární Hradec Králové* věnovaná významným osobnostem spjatým s městem. Mezi ně byl zařazen i Josef František Smetana, který studoval na hradeckém gymnáziu.⁴⁶ Heslo bohužel obsahuje nepřesnosti týkající se Smetanova data narození, jeho studia ve Vídni i pedagogické kariéry v Plzni. Těmito neduhy však trpí téměř všechny práce až do roku 2017.

Roku 1998 byl Smetana zařazen do *Slovníku českých filozofů* [SČF], který vydala Masarykova univerzita v Brně. Krátké heslo upozorňovalo především na Smetanův osvícenský pohled na výchovu a vzdělávání, jeho pojetí náboženství, světových a národních dějin i jeho boj proti germanizaci a tmářství.

13. Počátek 21. století v Plzni

Rok 2001 přinesl zvýšený zájem o Josefa Františka Smetanu. Byl podmíněn dvoustým výročím jeho narození. Sérii článků zahájil text publicistky Evy Klausnerové *J. F. Smetana byl mimořádně osvíceným člověkem* [Ke], který se objevil 17. února v příloze *Mladé fronty Dnes* (vydání pro Plzeňský kraj). Čtenářům představil Smetanovu osobnost tak, jak to bylo obvyklé. Zajímavým způsobem porovnal zákaz *Slovanské lípy* roku 1849, která byla příliš revoluční a pokroková, se zákazem několika plzeňských spolků roku 1950, které byly značně svobodomyšlné a „nevhodně vychovávaly“ samostatně myslící občany. Chybně bylo uvedeno, že Smetanovi byla zakázána výuka. Přes všechna udání, policejní sledování a nátlak, nebyl Smetana zbaven učitelského místa, nebyl uzavřen v klášteře, nebyl poslán do vyhnanství. Premonstrátský opat Marian Josef Heintl i plzeňský gymnaziální ředitel Vincenc Graumann drželi do jisté míry nad Smetanou ochrannou ruku, i když s řadou věcí, které konal, nesympatizovali a nesouhlasili. Premonstrátský řád mu dával bezpečí a záštitu. Příčinou toho, že Smetana nemohl v padesátých letech vyučovat, byla, jak víme, dočasná ztráta zraku.

Článek doprovázela zdařilá reprodukce Maixnerovy rytiny zobrazující Smetanu pravděpodobně na vrcholu sil. V závěru článku byl otištěn úryvek ze Sme-

⁴⁶ Viz [BV], o Smetanovi na s. 136.

tanovy básně *Mongolské obrázky* z roku 1852, která reagovala na narůstající policejní útlak, zejména pak na internaci Karla Havlíčka Borovského v Brixenu. V textu trochu zapadlo nenápadné oznámení, že *Plzeňský rozhlas* 17. února 2001 v pořadu *Regiolit* podrobněji připomene Smetanovy osudy.

Jan Kumpera, historik a vysokoškolský učitel působící na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity, publikoval 14. dubna 2001 v příloze *Plzeňského deníku* v rubrice *Šlápěje mílenia – malá abeceda osobností západních Čech* krátký článek *František Josef Smetana (1801 – 18. 2. 1861)* [Kmp2]. Čtivým, lehce novinářským způsobem uvedl všechna základní fakta ze Smetanova života. Neopominul nic zásadního a důležitého, nemohl však jít do větších podrobností. Podobně jako Klausnerová uvedl tradovanou informaci, že kromě policejní šikany Smetana v padesátých letech trpěl existenční šikanou. Premonstrátský řád však pečlivě dbal o veškeré hmotné zajištění všech svých členů. Smetana v té době trpěl slepotou, ztrátou některých přátel, samotou, depresemi a deziluzemi, hmotně však nestrádal.

Roku 2005 vydal Jan Kumpera první díl knížky *Osobnosti a západní Čechy* [Kmp4], která formou různě rozsáhlých biografických hesel podává informace o významných osobnostech všech oborů spjatých více či méně se západočeským krajem. Josefu Františku Smetanovi věnoval poměrně podrobné heslo (s. 366–369), které poskytuje více než základní informace o jeho aktivitách.

O rok později Kumpera publikoval ve sborníku *Mezi Hradcem Králové a Plzní. Východočech na českých univerzitách* článek nazvaný *Východočech s plzeňským srdcem. Názory a postoje Josefa Františka Smetany – vlastenckého kněze, přírodovědce, historika a básníka* [Kmp5]. Nejprve uvedl základní informace o Smetanově životě,⁴⁷ dále stručně načrtl jeho pedagogické působení a vztah ke vzdělávání lidu a pokusil se zhodnotit jeho učební texty. Nejpodnětější částí Kumperova příspěvku je rozbor několika Smetanových básní. Autor si vybral ty, které byly známé, kriticky komentované a které ani po více než sto letech nepozbyly aktuálnosti. Zařadil je do historického kontextu a ukázal, proč byly Smetanovy politické názory šokující a nebezpečné pro stát i církev.

14. Památka v Mariánských Lázních

Mariánskolázeňský časopis *Hamelika* uveřejnil 31. května 2001 článek *200 let od narození Josefa Františka Smetany* [Šr2]. Richard Švandrlík v něm zdůraznil zejména Smetanův vztah k Mariánským Lázním – jeho třináct lázeňských pobytů a báseň *Lesinka* [Y-119] o léčivém lesním pramenu.⁴⁸ Hlavní pozornost

⁴⁷ Nesprávně uvedl, že rodiče Smetanu po domluvě strýce Františka poslali studovat do Hradce Králové (jak víme, v době, kdy Smetana zahájil středoškolská studia, byl jeho otec již čtyři roky po smrti). Další chyba se vloudila do popisu vztahu Filozofického ústavu a plzeňského premonstrátského gymnázia. Ústav v čase Smetanova příchodu do Plzně nebyl nejvyšším stupněm gymnázia, nýbrž samostatnou, zcela svébytnou institucí. Teprve po roce 1848 došlo ke spojení obou škol a vzniku klasického osmitřídního německého gymnázia.

⁴⁸ Smetanův vztah k Mariánským Lázním popsali již roku 1931 Jaroslav Schiebl v článku

však věnoval Smetanovu vztahu ke Karlu Kašparu Reitenbergrovi, zavrženému opatu tepelského kláštera a významnému budovateli Mariánských Lázní. Jádrem článku byl komentář ke Smetanově básni *Památce preláta Karla Reittenbergra* (viz též [Y-118]), kterou Smetana sepsal roku 1857, tj. ještě za opatova života. Není pravděpodobné, že by ji Reitenberger kdy četl, neboť byla vytištěna mnoho let po jeho i Smetanově smrti. Švandrlík ve svém článku zveřejnil celou Smetanovu báseň i s poznámkou, kterou Smetana k básni připojil roku 1860, když se dozvěděl o opatově smrti. Článek doplnil pěknou reprodukcí Smetanovy podobizny, fotografií jeho hrobu a pomníku a zakončil krátkou informací o Smetanově životě.⁴⁹

Pod vlivem Richarda Švandrlíka vznikla webová stránka nesoucí název *Hamelika. Historie Mariánských Lázní a okolí*, na níž je vystavena řada inspirativních článků. Pěknou a zajímavou rubrikou jsou *Význační hosté*, která mapuje pobyty významných lázeňských hostů z českých zemí i celého světa. Roku 2004 byl do ní přidán delší článek *Josef František Smetana (1801–1861) – lidumil a buditel českého národa*,⁵⁰ který stručně načrtl Smetanův život a jeho působení v Plzni. Hlavním posláním článku však bylo připomenout Smetanův vztah k Mariánským Lázním. Proto autor uvedl Smetanovu báseň *Lesinka* [Y-119] z roku 1855 a báseň *Památce preláta Karla Reittenbergra* [Y-118] z roku 1857, k níž připojil delší Smetanův komentář, který osvětloval důvod Reitenbergrova vyhnání. Článek byl založen na Švandrlíkově práci z roku 2001, která však neobsahuje podrobnější popis Smetanových životních křížovek a jeho tvorby.

Švandrlíkovou zásluhou byl Josef František Smetana připomínán i v Mariánských Lázních, které miloval, opakovaně navštěvoval a s nadšením sledoval jejich rozkvet a prosperitu. Litoval jen, že jejich vývoj nemůže na vlastní oči vidět zavržený tepelský opat Karel Kašpar Reitenberger, jeden z jejich zakladatelů a budovatelů.

15. Památka v rodném kraji

Smetanovu památku si v roce 2001 připomněl i jeho rodný kraj. Regionální noviny *Náš čas* (noviny Náchodska, Jaroměřska a Broumova) otiskly 27. února 2001 třičtvrtěstránkový článek Věry Vlčkové *P. Josef František Smetana, O. Praem* [Vč1] doplněný kvalitní reprodukcí klasického Smetanova portrétu.

Kromě všeobecně známých životopisných údajů⁵¹ autorka přehledně uvedla základní fakta ilustrující Smetanův vztah k rodnému kraji (účast na českoska-

[Sc55] a přetiskl jeho půvabnou báseň *Lesinka* [Y-113].

⁴⁹ Článek byl založen na textu *Památce preláta Karla Reittenbergra (J. F. Smetana)*, *Hamelika* 7(1979), č. 15(77) z 30. 12., s. 1–3. Viz též *Josef František Smetana – lidumil*, *Hamelika* 30(2006), č. 359 z 15. 4., s. 55–58.

⁵⁰ Viz [https://www.hamelika.cz/?cz_josef-frantisek-smetana-\(1801-1861\),157](https://www.hamelika.cz/?cz_josef-frantisek-smetana-(1801-1861),157) [1.2.2021].

⁵¹ S drobnými chybami – název místa, kde Smetana kaplanoval, délka jeho léčení po úraze, rok odhalení plzeňského pomníku, číslo svinišťanského domu s pamětní deskou.

lických *Jiřinkových slavnostech*, sepsání delší básně na oslavu *Jiřinkové slavnosti* roku 1839, Smetanovi sourozenci a jejich rodiny žijící na Českoskalicku, soudržnost široké rodiny atd.).

Článek výrazně vybočoval z běžných oslavných textů, neboť čtenářům připomínal zajímavosti z jejich kraje a ukazoval, že význačný rodák nikdy nezapomněl na kraj, v němž se narodil a prožil své dětství, že s ním byl svázán pevnými citovými pouty a že se zajímal o jeho tradice i aktuální dění.

Výše uvedený článek rozšířila Blanka Dvořáčková, profesorka gymnázia v Náchodě a kronikářka Svinišťan, krátkým sdělením *Slavný rodák svinišťanský* [Dv1], které vyšlo ve stejných novinách 20. března 2001. Doplnila předchozí článek o stručné hodnocení Smetanových plzeňských aktivit a připomněla vybudování plzeňského pomníku (s chybným uvedením roku odhalení). Zmínila se i o slavnostech, které proběhly ve Svinišťanech v letech 1926 a 1935, a pozvala čtenáře na novou oslavu, kterou Svinišťany připravily na září 2001.

Obec Dolany vydala roku 2001 malou knížku Blanky Dvořáčkové nazvanou *J. F. Smetana 1801–1861. Svinišťany* [Dv2], v níž jsou kromě stati o Smetanovi stručně popsány dějiny obce, připojen je popis nejdůležitějších památek a několik místních pověstí a legend. Je doplněna fotografiemi obce a jejích památek, které zhotovil Václav Novák (1930–2013).

Po nezdařeném pokusu o restaurování staré Smetanovy pamětní desky ve Svinišťanech byla roku 2001 zhotovena deska nová a usazena na místo desky původní, tj. na dům č. 16. Černý mramor se zlaceným nápisem orámovaný béžovým, pravděpodobně pískovcovým obkladem je důstojnou připomínkou Josefa Františka Smetany v obci, kde se narodil.

Dne 15. září 2001 u příležitosti dvoustého výročí Smetanova narození se na svinišťanské návsi konala odpolední vzpomínková slavnost. Velký podíl na jejím uskutečnění měl Bohuslav Kočica, starosta obce, a Blanka Dvořáčková, kronikářka obce. Inspirací jim byly předválečné oslavy, jejichž průběh je zachycen ve Smetanově *Pamětní knize* a v kronice obce.

Oslavy zahájilo kladení věnců ke Smetanovu pomníku s následnou recitací, při níž nebyla opomenuta ani Smetanova báseň *Památce otce mého*, která byla vždy tradiční součástí svinišťanských oslav. Jako připomínka Smetanových časů zazněly tři národní písně, a pak se na návsi roztančily děti z folklórního souboru *Barunka* z České Skalice, které předvedly českou besedu. Slavnostní projev pronesl profesor Vladimír Wolf, děkan Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.⁵² Nejprve připomněl, že každá doba hodnotila Smetanu svojí optikou a zdůrazňovala jen to, co se jí zrovna hodilo:

... V minulém století se J. F. Smetana připomíná především jako rakousko-uherské monarchii loajální kněz, nechtělo se vidět, že mnohem méně jí byl loajální jako učitel a spisovatel. Za komunistického režimu se zase vůbec nepsalo o skutečnosti, že byl řádovým knězem a psalo se o pouze světské složce jeho

⁵² Wolfův projev viz [Wv].

aktivit. Teprve období po listopadu 1989 dovolilo, aby se na historické osobnosti nahlíželo ze všech stran, aby byly naplňovány člověčímou; vždyť každá z nich má své kladné i méně kladné, ba záporné stránky.

V proslovu též zmínil, jak se měnilo historické hodnocení národního obrození, a zdůraznil, že je nutno se věnovat dějinám našich obcí a aktivitám a dílům regionálních osobností.

Krátce promluvíli docent Viktor Viktora z Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni a P. Hroznata František Janoušek z premonstrátského kláštera v Teplé. Na závěr oslavy byla za zpěvu písně *Čechy krásné, Čechy mé* na návsi zasazena *Smetanova lípa*. Za pěkného slunečného počasí účastníci zasedli k prostřeným stolům na návsi, kde oslavovali až do pozdních hodin.⁵³

Blanka Dvořáčková podrobně popsala roku 2002 v kratší studii *Paměť národa ve Smetanových rodných Sviništanech* [Dv3] jednotlivé *Smetanovské oslavy*, stručně načrtla průběh Smetanova života a nastínila jeho boj za vyučování českého jazyka a vyučování v českém jazyce. Studii doplnila reprodukcí Smetanova portrétu ze svinišťanské *Pamětní knihy Dr. Fr. Smetany* (1901), fotografií nové Smetanovy pamětní desky ve Sviništanech, reprodukcemi dvou pohlednic, které obec Dolany, pod níž dnes spadají Sviništany, vydala u příležitosti 200. výročí Smetanova narození,⁵⁴ a fotografií Smetanova pomníku.

Věra Vlčková vydala roku 2014 knihu *Česká Skalice. Osobnost kultury, umění, vědy* [Vč2], v níž pojednala o zajímavých lidech spojených s městem a jeho okolím. Nemohla opomenout Smetanu, kterému věnovala kapitolu *P. Josef František Smetana, O. Praem.* (s. 157–160). Přes několik drobných chyb⁵⁵ výstižně popsala jeho zásadní přínos k rozvoji české přírodovědy, jeho vztah k rodnému kraji a vztah rodného kraje k jeho památce.

16. Památka v Plzni

V letech 2005 a 2009 uveřejnil David Růžička v *Plzeňském deníku* v rubrice *Plzeňská tajemství* několik článků věnovaných Františku Josefu Smetanovi a některým jeho aktivitám a zajímavým pracím. Snažil se Plzeňany přístupnou formou seznamovat s významnou, ale pozapomenutou osobností Plzně.

V prvním článku *Nezlomný profesor studoval silozpyt i chvosty komet* [Rž1] z roku 2005 nejprve psal o Smetanově pomníku, který zdobí Plzeň, pak se stručně zmínil o Smetanově životě, jeho satirických básních a učebnicích dějepisu, fyziky a astronomie. Zdůraznil Smetanovy vlastenecké a osvětové snahy

⁵³ Průběh oslav je popsán v [Dv3], s. 86. Viz též nevelký pamětní sešit uložený u kronikářky Svinišťan, který obsahuje podpisy významných účastníků oslav a šestnáct barevných fotografií dokumentujících slavnostní odpoledne.

⁵⁴ Na první pohlednici je několik pohledů na obec a její zásadní památky (Smetanův pomník, socha sv. Rozálie, památník prusko-rakouské bitvy roku 1866 a znak rodu Dobřenských z Dobřenic, kterým Sviništany patřily do roku 1792). Na druhé pohlednici je Smetanův pomník, jeho pamětní deska a starší celkový pohled na obec.

⁵⁵ Chybný počet sourozenců, klicperovské klišé, chybné datum narození, společná plzeňská domácnost kanovníka Smetany a jeho sestry Marie.

(výuka českého jazyka, kritika odnárodňování, boj za jazykovou rovnoprávnost). Zmínil i to, že Smetana napsal pro časopis *Živa* vzdělávací populárně pojatý článek *Z čeho jsou komety?* [Y-60]. Jak je patrné, Růžička do názvu článku použil jak Smetanův termín pro fyziku (*silozpyt*), tak jeho termín *chvost komety*. Článek doprovází nepřilíš kvalitní reprodukce jinak pěkného Smetanova dobového portrétu.

V příspěvku *Budoucí velikáni řádili ve filosofickém ústavu* [Rž2] z roku 2009 David Růžička stručně přiblížil budovu bývalé slavné premonstrátské školy, tj. dnešní budovu *Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje*. Pak na základě dochovaných zpráv popsal, jak vypadaly byty profesorů Prokopa Minikatiho, Josefa Stanislava Zaupra, Josefa Františka Smetany a jak to bylo s prvním ubytováním Smetanova synovce Bedřicha.⁵⁶ Článek doplnila sice pěkná, ale bohužel moderní fotografie budovy. Další články – *Profesor Smetana pozval své čtenáře mezi Měsíčany* [Rž5], *Lidumil a profesor Josef František Smetana ukazuje k jinému nebi* [Rž6], *Z Plzně za geniálními Kralomočany* [Rž7] a *Zeměčané nemohli dostačovat duchu slunečanů* [Rž8]⁵⁷ věnoval Růžička Smetanovu zájmu o astronomii. Přiblížil jeho kvalitní učebnici astronomie [Y-14] z roku 1837, která se opírala o soudobé vědecké poznatky a o matematiku. Nepouštěl se do hlubších rozborů učebnice, ale vybral z ní Smetanovy žertovné úvahy o obyvatelích jiných nebeských těles. Růžičkovy populárně pojaté články s dostatkem kvalitních faktů mohly o osobnost Josefa Františka Smetany a jeho dílo vzbudit zájem. Uveřejnění poetických, žertovně kritických pasáží zaujalo svým netradičním pohledem na Smetanovo dílo.

O Smetanu se výrazně zajímal i Miroslav Randa, vysokoškolský učitel fyziky na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Roku 2006 publikoval články [Ra1] a [Ra2] pojednávající o složitých peripetiích Smetanova života a díla, které byly doplněny řadou pěkných ilustračních fotografií. V závěru poukázal na tristní stav Smetanova náhrobku na plzeňském *Mikulášském hřbitově* a důrazně vyzval k nápravě nedůstojného stavu.

Roku 2011 se v únorovém čísle zpravodaje *Facultas Nostra* Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni objevil článek *Vzpomínka na Josefa Františka Smetanu (1801–1861)* [299] připomínající 150. výročí jeho úmrtí. Autor stručně zmínil Smetanovy životní osudy a zdůraznil jeho boj za výuku v českém jazyce a politické aktivity spjaté zejména s činností plzeňské *Slovanské lípy*.

Autor neopomněl uvést, podobně jako jiné články publikované od počátku 21. století, že Smetana žil pod policejním dohledem. Navíc přidal chybnou informaci, že nesměl vyučovat a že teprve po pádu bachovského režimu byl

⁵⁶ V případě Smetany se autor dopustil dvou nepřesností. Smetana, jak víme z dobového inventáře budovy, nebydlel v malých komůrkách, jeho byt byl stejný jako byt prefekta gymnázia, tj. měl dva pokoje a kuchyň. Smetana sice přeložil Močnikovu učebnici matematiky, ale rozhodně nenapsal první česky psanou učebnici matematiky. Proto ji nemůže mít v ruce na pomníku; tam svírá svoji úspěšnou učebnici fyziky.

⁵⁷ V článku [Rž6] již Růžička správně uvedl, že Smetana na plzeňském pomníku drží svoji učebnici fyziky z roku 1842. Poeticky popsal sochu, kterou většina Plzeňanů obvykle míjí bez většího povšimnutí.

rehabilitován a vrátil se do školy a k veřejné práci. Vnesl tak do 19. století anachronické představy a termíny. Jak dobře víme, Smetana nebyl z výuky odstraněn z politických důvodů, nikdy nebyl odsouzen, a tedy ani rehabilitován. Z výuky byl uvolněn ze zdravotních důvodů (dočasná slepota), po úspěšné operaci oka roku 1857, tedy ještě před pádem Bachova absolutismu, byl opět do výuky zařazen. Přerušování jeho pedagogické a veřejné práce bylo způsobeno jeho problémy se zrakem, s policejním útlakem nemělo nic společného.

U příležitosti 210. výročí Smetanova narození vysílal 7. března 2011 *Český rozhlas Plzeň* příspěvek Evy Klausnerové nazvaný *Výročí Josefa Františka Smetany*.⁵⁸ Škoda, že byl zatížen drobnými nepřesnostmi, které se týkaly Smetanova univerzitního studia, jeho učebních textů a jeho vlivu na výuku českého jazyka. Uváděl bohužel stejně jako výše zmíněný článek [299] informaci o Smetanově rehabilitaci a návratu k pedagogické práci. Není jasné, jak tato podivná zkratka vznikla a proč se objevila právě roku 2011.

17. Smetanovské konference v Plzni

U příležitosti stého výročí svého založení pořádala *Česká astronomická společnost* ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Západočeské univerzity v Plzni ve dnech 10. a 11. března roku 2017 dvoudenní konferenci, která byla součástí oblíbených plzeňských *Smetanovských dnů*.⁵⁹ Jejím cílem bylo připomenout Josefa Františka Smetanu, který stále stojí – trochu neprávem – ve stínu svého úspěšného bratrance Bedřicha Smetany.

Na konferenci pozval Plzeňany a další zájemce celostátní i regionální denní tisk (viz [301] a [300]). Před zahájením vlastního konferenčního jednání se účastníci sešli na plzeňském *Mikulášském hřbitově*, kde byl slavnostně odhalen nově zřízený náhrobek Josefa Františka Smetany. Splnilo se tak přání řady plzeňských patriotů, kteří od počátku 21. století poukazovali na devastaci Smetanova hrobu.

Smetanův náhrobek byl rekonstruován podle fotografií ze třicátých let 20. století. Zásadní roli při obnově sehrál Josef Jíra, předseda *Západočeské pobočky České astronomické společnosti*, který s podporou představitelů města Plzně prosadil rekonstrukci náhrobku. Restaurátor Petr Círl opravil dochovaný podstavec a umístil na něj kříž s přesnou replikou desky se jménem a životními daty. Město na opravu přispělo částkou 42 tisíc korun.⁶⁰

S krátkými slavnostními projevy na hřbitově vystoupili Martin Baxa, plzeňský primátor, Blanka Dvořáčková, sviňišťanská kronikářka, Anna Hoštičková za *Mikulášský hřbitov* a organizátoři akce. Největší překvapení připravil Martin Šolc z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy, který přinesl Smetanovu učebnici *Základové Hwězdoslowj, čili Astronomie* [Y-14], která byla podle

⁵⁸ Viz <https://plzen.rozhlas.cz/vyroci-josefa-frantiska-smetany-6781819> [20.10.2022].

⁵⁹ Plzeňské *Smetanovské dny* jsou pravidelně věnovány památce Bedřicha Smetany.

⁶⁰ Viz <https://www.astro.cz/clanky/osobnosti/zivotni-pribeh-autora-prvni-cesky-psane-ucebnice-o-astronomii-j-f-smetany.html> [10.11.2022].

vepsané poznámky jednou ze tří knih, které byly při Smetanově pohřbu roku 1861 nesený za Smetanovou rakví.

Vlastní konferenci zahájily proslovy Miroslava Holečka, rektora Západočeské Univerzity, Filipa Zdeňka Lobkowicze, opata kláštera v Teplé, a Jana Vondráka, předsedy České astronomické společnosti. Slavnostní zahájení ukončilo hudební vystoupení, které připravili Marek Pavelec a Maxim Averkiev z Plzeňské filharmonie. Jednotlivé přednášky proslovené v reprezentativních prostorách *Západočeského muzea* v Plzni se věnovaly Smetanovu vztahu k rodným Svinišťanům, národnímu obrození, Smetanově době, jeho spolupracovníkům (Zauper a Karlík), Smetanovým politickým a pedagogickým názorům, terminologii, básnické tvorbě a odborné práci v historii, astronomii a fyzice. Připomenut byl i vývoj hudby a proměna tepelského kláštera ve Smetanových časech. Ani druhému dni nechybělo překvapení. Postaral se o ně Jindřich Bečvář z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy, který šokoval posluchače informací, že tradičně uváděné Smetanovo datum narození je chybné, jak dokládá matriční zápis. První upozornění na chybně uváděné datum je již z roku 1861, správné datum uváděl například Zdeněk Nejedlý ve svém rozsáhlém díle o Bedřichu Smetanovi v letech 1924 až 1933, resp. 1950 až 1954.⁶¹ Chyba se však vesele opisovala a šířila, objevila se na Smetanově pomníku v Plzni, na jeho hrobu, na pamětní desce ve Svinišťanech, dostala se do vzpomínkových článků, slovníků a encyklopedií. V nedávné době pouze Wikipedie, která odkazuje na matriční zápisy, uvádí správné datum Smetanova narození.⁶²

Ve dnech 8. a 9. března 2019 se v budově *Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje* v rámci *Smetanovských dnů* konala druhá dvoudenní konference věnovaná životu a dílu Josefa Františka Smetany. Připravila ji *Západočeská pobočka České astronomické společnosti* a Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. V krátkém zahájení konference zaznělo hudební vystoupení *Prague Radio Tria*. Na konferenci vystoupili zástupci různých oborů, kteří ukázali, že Smetanovo dílo je stále aktuální a hodné našeho studia. Přednášející pohovořili o nejdůležitějších okamžicích Smetanova života a proměnách jeho postojů a názorů na vzdělávání, politiku, církev, společnost atd., o historii plzeňského školství, o historii budovy Filozofického ústavu (dnešní budova knihovny), o Smetanově fyzice, astronomii, dějepisu a popularizaci vědy, o vývoji českého vědeckého názvosloví, o obnově Smetanova náhrobku, o vývoji plzeňských městských parků a o operaci šedého zákalu v polovině 19. století. Konference byla zakončena pietním položením květin na Smetanův hrob na *Mikulášském hřbitově*.⁶³

⁶¹ Viz [154], [N1] a [N2].

⁶² O konferenci viz [Ké1]. Informace o připravované konferenci jsou dostupné na adrese <https://www.astro.cz/clanky/osobnosti/konference-o-zivote-a-dile-josefa-frantiska-smetany.html?hledat=smetana> [22.11.2022].

Viz též tisková zpráva *České astronomické společnosti* z 9. března 2017, která je dostupná na adrese <https://www.astro.zcu.cz/cs/media/> [22.11.2022]. Dále viz [302] a [Trn], kde je otištěno několik fotografií z odhalení hrobu a konferenčního jednání. Seznam účastníků konference je uveden v nevelkém pamětním sešitu, který je uložen u Dr. Blanky Dvořáčkové ve Svinišťanech.

⁶³ O konferenci viz [Ké2]. Informace o připravované konferenci jsou dostupné na adrese

Roku 2019 vyšla knížka *Josef František Smetana a jeho doba* [MŘJ] nabízející rozšířené texty přednášek, které zazněly na obou konferencích.

Dne 24. března 2023 se ve *Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje* konala jednodenní konference *Premonstráti z Teplé aneb 222 let od narození Josefa Františka Smetany (1801–2023)*, kterou připravila *Západočeská pobočka České astronomické společnosti*. Konference byla opět součástí tradičních *Smetanovských dnů*. Čtyři desítky účastníků přivítal moderátor akce Jiří Blažek, bývalý redaktor plzeňského rozhlasu, a Filip Zdeněk Lobkowicz, opat kanonie premonstrátů v Teplé. Zajímavou sonátu pro sólové housle č. 2 belgického skladatele Eugèna Ysaÿe (1858–1931) předvedla Olga Alicja Osmolińska, koncertní mistryně *Plzeňské filharmonie*. Tři bloky přednášek připomněly vznik a vývoj premonstrátského kláštera v Teplé, historické události na Tepelsku, významné osobnosti z řad tepelských kanovníků (Hugo Jan Nepomuk Karlík, Jaroslav Václav Vacek, Alois Martin David, Josef Vojtěch Sedláček, Josef František Smetana, Vojtěch Václav Kuneš, Franz Lambert Mayer). Stranou zájmu nezůstal ani rozbor přínosu tepelských premonstrátů k rozvoji plzeňských škol, analýza Smetanova básnického díla a informace o Smetanových astronomických pozorováních.⁶⁴ Účastníci konference dostali pěkně provedený grafický pamětní list s portrétem Josefa Františka Smetany, který vznikl úpravou Řeháčkovy rytiny z [Hr]. Konference byla zakončena položením květin na Smetanově hrobě na *Mikulášském hřbitově*. Akci připravil Josef Jíra, popularizátor astronomie, organizátor astronomických akcí na Plzeňsku a znalec historie tepelské astronomie.

18. Nedávné výstavy

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje připravila v březnu roku 2019 pro *Smetanovské dny* speciální výstavu, na níž představila Smetanovu publikační činnost. V klasických dřevěných prosklených výstavních skříňkách v prvním patře mohli zájemci vidět některé Smetanovy učebnice a časopisecké články, které jsou ve fondu knihovny. Dále se mohli podívat na ukázky z dobových časopisů. Vystavené dokumenty byly pěkně popsány a komentované, doplňovala je reprodukce Smetanova portrétu. Mnozí, zejména mladí čtenáři, mohli poprvé vidět staré učebnice.

Pavlna Doležalová z téže knihovny připravila roku 2021 výstavu nesoucí název *Osobitý kraj – významné regionální postavy 19. století*. Moderně pojaté velkoformátové barevné panely s řadou obrázků, informací a odkazů na další literaturu představily tři významné osobnosti – Josefa Hlávku (1831–1908), architekta, stavitele a mecenáše, Františka Křižíka (1847–1941), inženýra

<https://www.astro.cz/clanky/osobnosti/konference-o-zivote-a-dile-josefa-frantiska-smetany-2019.html?hledat=smetana> [22.11.2022].

Viz též tisková zpráva *České astronomické společnosti* z 9. března 2019, která je dostupná na adrese <https://www.astro.zcu.cz/cs/media/> [22.11.2022].

⁶⁴ O konferenci viz [Ké3].

a vynálezce, a Josefa Františka Smetanu. Poutavé a poučné panely byly vystaveny v přízemí knihovny.⁶⁵

Muzeum Boženy Němcové v České Skalici připravilo roku 2022 podnětnou výstavu nazvanou *Osobnosti v České Skalici*. Věnovalo ji dvaceti významným osobnostem, jejichž životy byly nějakým způsobem svázány s městem či jeho blízkým okolím (např. Božena Němcová, František Hurdálek, Josef Myslimír Ludvík). Formou dvaceti velkoformátových tabulí představilo medailony národních buditelů, vlastenců, duchovních, vědců, spisovatelů, umělců a podnikatelů. Výstava se pokusila přiblížit jejich základní životní osudy a doplnit je stručnou informací o jejich přínosu v oboru, kterému se věnovali, a vztahu ke kraji. Jedna tabule byla věnovaná také Josefu Františku Smetanovi. Graficky dobře provedený panel obsahoval pěkné obrázky (reprodukce Smetanova portrétu, plzeňský a svinišťanský pomník, hrob, ukázka ze Smetanovy astronomie) a přehledný text přibližující jeho život. Opomenut nebyl ani seznam jeho nejdůležitějších prací. Škoda jen, že autoři panelu opět uvedli chybné datum Smetanova narození, zopakovali tradované klíše o Klicperově vlivu na probuzení Smetanova vlastenectví během gymnaziálního studia v Hradci Králové, chybný rok doktorské promoce a chybné umístění nedělní školy do Lochotína. Vycházeli patrně ze starých zdrojů.⁶⁶

19. Nové zahraniční zdroje

Stručné heslo věnované Josefu Františku Smetanovi se objevilo roku 2005 v německém slovníku *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* [BLG] (svazek 4, s. 135), který připomíná významné osobnosti českých zemí. Ve zkratce uvádí Smetanův život, jeho zásadní díla a přehledné práce slovníkového charakteru, které o něm podávají další informace. I zde je uvedeno chybné datum narození, neboť autoři čerpali ze starých zdrojů.

V rakouském bibliografickém lexikonu *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950* [ÖBL] sepsali heslo o Smetanovi J. Brabencová a V. Petrbock (12. svazek, 2005, s. 368). Obsahuje typické slovníkové informace o Smetanově životě a díle (s tradičními chybami – datum narození, klicperovské klíše, rok složení slibů a rok vysvěcení), uvádí však kromě základní literatury pojednávající o Smetanovi i odkazy na důležité archivní zdroje v Praze a Plzni.

20. Moderní technologie

Dnešní studenti nejčastěji čerpají poznatky z materiálů dostupných online. Pokud se zajímají o Josefa Františka Smetanu, mohou najít informace například na webových stránkách Katedry filosofie Filozofické fakulty Masarykovy

⁶⁵ Výstava je online přístupná na adrese <https://svkpk.cz/vystavy-online/osobity-kraj/> [20.2.2022]. Je třeba ocenit, že autorka výstavy uvedla správné datum Smetanova narození a opravila i další obvykle tradované chybné informace.

⁶⁶ Jako základní zdroj autoři uvedli dílo [Vě2].

univerzity v Brně,⁶⁷ města Česká Skalice⁶⁸ nebo *Hameliky*.⁶⁹ Bohužel jejich autoři většinou nesledují novou literaturu a webové stránky pravidelně neinovují. Zůstávají na nich mnohdy chybné údaje.

Pěkné a výstižné je heslo *Josef František Smetana* na české Wikipedii.⁷⁰ Jediným jeho nedostatkem je tradičně opakované tvrzení o tom, že na gymnáziu v Hradci Králové učil Smetanu Václav Kliment Klicpera. Je však třeba ocenit, že uvádí správné datum Smetanova narození, odkazuje na matriku narozených i zemřelých. Existuje též polská verze Wikipedie,⁷¹ která byla vytvořena z jiných zdrojů, a tudíž uvádí chybné datum narození a opakuje klicperovské klišé. Podrobně si však všimá událostí kolem Smetanova vstupu do řádu a jeho řádového života.

Mezi českými online zdroji se najdou čestné výjimky, které o Smetanovi píší bezchybně. Správné, byť jen stručné informace poskytuje např. *Encyklopedie města Plzně*.⁷²

Miroslav Randa sepsal roku 2021 pro webovou stránku *České astronomické společnosti* zasvěcený článek *Životní příběh autora první česky psané učebnice o astronomii J. F. Smetany*, který podává správný přehled Smetanova běhu života a připomíná jeho zásadní díla a aktivity. Je třeba ocenit, že je doplněn kvalitními dobovými i moderními obrázky a odkazy na webové stránky o smetanovské konferenci z roku 2017 (zpráva o akci a fotografie).⁷³ *Česká astronomická společnost* v posledních letech opakovaně veřejnosti připomínala Smetanův život, dílo a četné aktivity a přispěla tak k zájmu o jeho nové hlubší studium; bylo to zejména zásluhou Josefa Jíry.

Se Smetanovým životem a dílem se mohou seznámit i zahraniční čtenáři díky online přístupné rakouské bibliografii *Österreichisches biographisches Lexikon und biographische Dokumentation*. Ke Smetanovu heslu je připojen seznam česky, německy a francouzsky psaných prací, které o něm pojednávají, nechybí ani údaj o zásadním archivním zdroji v Plzni. Zmíněny jsou též odkazy na Smetanovy portréty (tištěné litografie), které jsou ve sbírkách *Rakouské národní knihovny* ve Vídni. Vzhledem k tomu, že se jedná o zpřístupnění staršího bibliografického hesla z [ÖBL], je špatně uvedeno datum Smetanova narození.

⁶⁷ Viz <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/smetan.html> [1.9.2022].

⁶⁸ Viz <https://www.ceskaskalice.cz/o-ceske-skalici/o-meste/osobnosti/josef-frantisek-smetana-prirodovedec-narodni-buditel-a-basnik-252cs.html> [1.9.2022].

⁶⁹ Viz [https://www.hamelika.cz/?cz.josef-frantisek-smetana-\(1801-1861\),157](https://www.hamelika.cz/?cz.josef-frantisek-smetana-(1801-1861),157) [1.9.2022].

⁷⁰ Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Franti%C5%A1ek_Smetana [1.9.2022].

⁷¹ Viz https://pl.wikipedia.org/wiki/Josef_Franti%C5%A1ek_Smetana [1.9.2022].

⁷² Viz https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=3 [1.9.2022].

⁷³ Viz <https://www.astro.cz/clanky/osobnosti/zivotni-pribeh-autora-prvni-cesky-psane-ucebnice-o-astronomii-j-f-smetany.html> [1.9.2022].